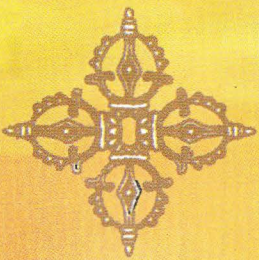

बिबन

त्रि-रत्न

Tri-Ratna

प्यला: पौ

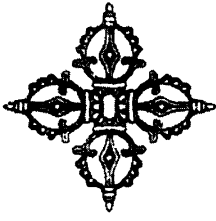

बौद्ध विहार संघ

अक्षयेश्वर महाविहार

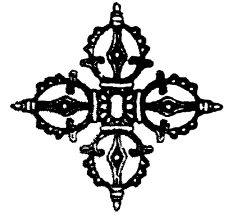
पुच्चः, यल

त्रि-रत्न

प्यला-पौ

दं : १

ल्या : १

ने.सं. ११४० कछला

२०७६ कार्तिक

संरक्षक

नानीकाजी शाक्य
नाथो

संयोजक/सम्पादक

गौतममुनि बज्जाचार्य

सम्पादक मण्डल

चन्द्रबहादुर शाक्य
सानुमान बज्जाचार्य
पुष्पराज बज्जाचार्य

ग्वहाली

अनिलबीर बज्जाचार्य
मिलन शाक्य
ज्ञानेन्द्र शाक्य
खेमराज शाक्य
सुरेन्द्रकुमार शाक्य
विश्वास बज्जाचार्य
सन्दिरा बज्जाचार्य
बुद्धलक्ष्मी शाक्य

मुद्रक

राजमति प्रेस
फोन : ५५३४५२७

पिकाक

बौद्ध विहार संघ, यल
अक्षेयश्वर महाविहार
पुच्वः, यल ।
फोन : ५५२७६७०

विद्याचरणसम्पन्न सुगतो लोकवित्परः ।

निर्ममो निरहंकारः सत्यद्वयनयस्थितः ॥

नामसंगीति

विद्यायाआचरणं संयुक्तम्ह, भिनंकवम्ह तथागत, लोकस्यूम्ह,
तःधम्ह, जिगु धयागु मदुम्ह, जि धयागु अहंकार मदुम्ह, संवृति सत्य
व परमार्थ सत्य निगुया मार्गे च्वम्ह ।

कायेनैव पठिष्यामि वाक्पाठेन तु किं भवेत ।

चिकित्सापाठमात्रेण रोमिणः किं भविष्यति ॥

बोधिचर्यावतार

शरीरं हे आचरण याये, म्हुतुंजक पाठयाना छुयाये ?

आचरण मयासे म्हुतुंजक हालाजुया छुहे सार दइमखु ।

सब्बे सङ्खारा दुक्खाति यदा पठ्ठाया पस्सति ।

अथ निब्बिन्दति दुक्खे एस मग्गो विसुद्धिया ॥

धम्मपद

फुक्क संस्कार (नाम, रुप, धर्म) दुःख खः धका गुबले प्रज्ञा ज्ञानं
खंका काइ उबले सांसारिक दुःखं विरक्त जुइ । थ्व हे विशुद्ध
जुइगु मार्ग खः ।

सम्पादकीय

त्रियान बुद्धयान

ज्योतिरुप श्री स्वयम्भूया दर्शन यायेत महाचीन देशं श्री मञ्जुश्री नं नागवास दह जुयाच्वंगु थुगु उपत्यकाया लः छोना मानववस्ती योग्य थाय् दय्का धर्माकरयात जुजु याना बिज्यात । उबले निसें थ्व उपत्यकास थी थी धर्म, संस्कृतिया मनूत बसोबास जुया संस्कृति सभ्यता विकास जुया वल । विभिन्न ऋषि, सन्त, महन्त, विद्वान पण्डित पिसं धर्मानुकुल व्यवहारया संस्कृति सभ्यता विकास जुया थ्व थाय् पवित्र देवभूमि तपोभूमिया नामं प्रख्यात जुल ।

२६०० दै न्ह्यो शाक्यमुनी भगवान गौतम बुद्धं थम्हं प्राप्त यानाकाःगु ज्ञान थीथी विनयजनपिङ्गु क्षमताया आधारय् थीथी कथं देशना याना विज्यागु जुल । सारनाथया मृगदावनय् पञ्चभद्रवर्गिय भिक्षुपिन्त न्हापांगु धर्मचक्र श्रावकयान नामं प्रवर्तन याना बिज्यात । बोधीज्ञान लागु १३ दै लीपा निक्वःगु धर्मचक्र प्रवर्तन गृद्धकुट पर्वतय् शून्यता दर्शन प्रतिपादनयाना प्रज्ञापारमिता देशना याना बिज्यात । अनं लिपा स्वक्वःगु धर्मचक्र प्रवर्तन धान्यकटक पर्वतस मन्त्रनयया बज्रयान देशना याना बिज्यात ।

भगवान गौतम बुद्धं अथे उपदेश बियाबिज्यागु स्वगुं किसिमया ज्ञान थीथी गुरु, आचार्यपिसं भीगु नेपागाले च्वपिं जनयात बिभिन्न समयले स्यनाकना बिज्यागु खँ स्पष्टे हे सीइदु । सम्राट अशोकया म्ह्याय् नं स्वःनिगलय् वया यलय प्यंगः थुर (स्तुप) दयकल सा चावहिलय चारुमति विहार र स्थापना याना बौद्धधर्म प्रचार प्रसार याना बिज्यात । अथे हे ई. स. ४६४ निसें महायान बुद्धधर्म प्रचार प्रसार जुईधुंकुगु खं वंशावली ब्वनेबलय् सिइदु । अथे हे च्यागूगु शताब्दीनि सें भारतवर्षया नालन्दा, विक्रमशील आदि महाविहारत पाखें नेपालय् तान्त्रिक महायान अर्थात वज्रयान बुद्धधर्म नं प्रचार प्रसार जुगु जुल । व धुंका मल्लकालया १३औं निसें १६औं शताब्दी तक बिभिन्न बहा बही निर्माण जुल, अले वहे बहा व बहीया संघया रूप्य गुलि नं महायान वज्रयान साधना, बौद्ध संस्कृति, तजिलजि, संस्कृति, नखःचखः, पुजाक्रिया ईत्यादि सहित नेवाः बौद्धमार्गीतय्सं अभ्यास यानां च्वंगु जुल । महायान बुद्धधर्मया मन्त्रनय बज्रयानयात रक्षा याना थौतक नं परम्परा न्ह्याका वया च्वंगु यात हे भीगु नेवा बुद्धधर्मया रूप्य संसारे नांजाया च्वंगु ख ।

थ्व बौद्ध विहार संघ थीथी विहारया तजिलजि व धर्म अभ्यास सुथालाक न्ह्याकेफयेमा धैगु उद्देश्यकथं थीथी ज्याभनो न्ह्याका च्वंगुलि अभ् समय अनुरूप मेमेगु ज्याभ्वः न्ह्याका वनेमागु संदर्भे बौद्ध विहार संघया गतिविधि नं जनसमक्ष न्ह्योब्वयगु तातुना “त्रिरत्न प्यला पौ” प्रकाशन यानागु जुल । थ्व न्हापांगु प्रयास जुगुलिं सकसियां मनतुनाथें अवश्य मदय्फु । लिपायागु प्रकाशनयालागि आवश्यक सरसल्लाह व सुभावाया लागी नं इनाप यानाच्वना ।

नापं न्हूदं नेपाल सम्बत १९४० या लसताय बौद्ध विहार संघया सकल दुजः पिनिनतः एवं सकल नेपाःमि पिनिनत सुमंगल व सुस्वास्थ कामना यासे भीगु देसय् सुखशान्तिया मंगल कामना याना च्वना । सुभाय् ।

Govt. Regd.

Tel. : 5527670

बौद्ध विहार संघ (ललितपुर)
(The Organisation of Buddhist Monasteries of Lalitpur, Nepal)

Achheswar Maha-Vihar, Pulchowk, Lalitpur-3, Nepal.

अक्षयेश्वर महाबिहार
पुल्चोक, ललितपुर-३
नेपाल ।

पत्र संख्या:-

मिति : २०७६।७।७

भितुना-पौ

बौद्ध बिहार संघ यलया बहाबहीया मू संस्थाया कथं ने.सं १०६५ (वि.सं. २०३२)स नीस्वःगु बौद्ध बिहार संघ पाखें बहाबहीया संरक्षण, सम्बर्द्धन, प्रवर्द्धन याना वया च्वनागु जुल । थुगु संस्था पाखें भाय्, कला, संस्कृतिया संरक्षण सम्बर्द्धन नापं प्रशिक्षण याना वयाच्वनागु जूल । थुगु हे आज्जु कथं बौद्ध बिहार संघ यल पाखें थीथी बहा बहीया इतिहास बौद्ध शिक्षा तजिलजिया वारे सकलसितं सूचित यायेगु तातुना कथं “त्रिरत्न” प्यला पौ प्रकाशन यानागु जुल । नापं स्वन्ति नखः वं न्हु दै ११४० लसताय सकल सितं भितुना देछाना च्वना । सुभाय ।

नानी काजी शाक्य

नायो

बौद्ध विहार संघ, यल

संदीरा बज्राचार्य

चापागाउँ (वा: दे) विहारया परिचय

चापागाउँ (वादे) अबस्थित विहार अवलोकन या सिलसिलाय् निम्न बिहार यागु सक्षिप्त विवरण थन प्रस्तुत याना च्वनागु जुल ।

- १) सत्यसिंह विहार वा बही - चम्पापुरी महाविहार
- २) दुरुख्यो बाहा: - गगनाक्षरी महाविहार
- ३) कल्याण विहार - इखाबहा:

१) सत्यसिंह विहार (वा: बही)

थ्व बिहार चापागाउँ गोदावरी नगरपालिका वडा नं. ११ (पुलांगु वडा नं. २) स अबस्थित दु। थुगु विहारया संरक्षक भाजु शुद्धोधनजु खः। वयकःया धापुकथं थ्व विहार करिब चार सय वर्ष न्ह्यो स्थापना जुगु खः। थ्व विहारया क्षेत्रफल करिब निगु रोपनी दु। वि.सं. १९५० सालं वःगु तचोगु भुखाय्या कारणं थ्व बिहार पुरां स्यंगु खः। १९५० साल लिपा मूलपुङ्गु न्ह्यने छग चिभा: (चैत्य) नं मर्मत याना तःगु खनेदु सा खवयपत्ति गणेद्यो यागु मूर्ति नं खनेदु। थुगु विहारया दथुइलाक छगः चिभा (चैत्य) नं दु। उकिया न्ह्योने यज्ञशाला व छपा: मण्ड नं दु। थन क्वापा:द्योया रूपय् अक्षोभ्य तथागतया मूर्ति दु। गण्डकुटीया च्वययागु तल्लाय् आगं कोठा दु। तर आगंद्यो धा:सा मदु।

छगु परिवारं जक नित्यपुजा याना वयाच्वंगु दु। थन बिहारे चुडाकर्म (प्रवज्या) ज्या नं न्हयाना च्वंगु दु व वर्षय् छको चक्रसम्बर पुजा याना च्वंगु नं दु। थ्व विहारया छुन प्रकारया आर्थिक स्रोत मदुगलिं

छुन प्रकारया पर्वथा ज्याभूवःत सञ्चालन जुया मच्वंगु खँ नं संरक्षक भाजु धया विज्यागु जुल। न्हापायाम्ह संरक्षक भाजु मोतिलाल शाक्यजुया इलय जस्ता पाता तथा मर्मतया ज्या जुगु जुया च्वन। ई.सं. १९५८ सालय जुजु महेन्द्रया इलय आर्थिक सहयोगं प्राप्त जुया मर्मतया ज्या जुगु जुल। मल्लकालिन ने.सं. ७३९ यागु अभिलेख कथं अक्षोभ्य बुद्धयागु मूर्ति स्थापना यागु खनेदु।

२) दुरुख्यो महाविहार (बाहा:) :

थ्व विहारया संरक्षकया कान्छाम्ह कायभाजु सुमन शाक्य व चापागाउँया थकालिम्ह भाजु कुमार देसारया धापु कथं दुरुख्यो विहार ठेचो चापागाउँ वनेगु लँपुङ्गु वडा नं. ९ स अबस्थित दु। विहारया दुने अप्पां छायपा:याना तगु दु। छचाखेरं एकफुटति तजागु फः दयका तगु दु। न्ह्योने मण्ड छपा: दुसा दथुइलाक धर्मधातु मण्ड व करिब ७ फिटयागु बाँलागु देग छगः दयकातगु दु। चिभा (चैत्य) छगन निर्माण याना तगु दु। थनयाम्ह क्वा:पाद्यो उत्तर पाखे स्वया च्वम्ह अक्षोभ्य बुद्ध खः। निगूगु तल्लाय् आगं दु तर छुन प्रकारयागु मूर्ति खनेमदु।

शाक्य खलक पिनिगु स्वंगु परिवार जक थ्व विहारया सदस्यपिं खनेदु। वसपोल पिसं न्हियान्हिं, सुथन्हापां देख्यः चायकेगु, नित्यपुजा यायेगु, बहनी मतः बिगु ज्या न्हयाका वयाच्वंगु दु। थ्व विहारया संघ नं दयकातगु दु। थथे संघ दसां नं वार्षिकरूपं

यायेमागु पुजा मध्ये पौष महिना दिसीपुजा छगुजक यानावगु खनेदु । सुनाकुठिइ पुजा यावने मागु खँ न न्यकेकने दु । संघ छुटे जुसेली थ्व विहारया आर्थिक स्रोत त छुहे मदगु जुया नित्यपुजा बाहेक मेगु छुहे पुजा मजुगु जुल ।

ने.सं. ७३६ पाखे थ्व विहारया स्थापना जुगु खः । उगु इलय थन बुद्ध प्रतिमा, धर्मधातु, चैत्य, चक्रसंवर, गणेश, महाकाल व हनुमानया मूर्ति प्रतिस्था याना तःगु खनेदु । थ्व विहारयात आर्थिक ग्वहाली याना बिज्यापिनिगु नामावली नं दु ।

शाक्यवंशया श्रीमती अमरतासिंह भद्र चम्पापुरये दिपंकर तथागत स्थापना यागु जुल । अथेहे ने.सं. ७५० सालय् अमरतासिंह भद्र, लकेसमान भद्र व मेपि परिवार पाखे नं ग्वहाली याना सम्यक पर्व न्यायकु नं खनेदु । सम्यक पर्व लीपा लोकसमान भद्र व श्रीमती भद्र ने.सं. ७५५ सालय् अन विहारय वसेलिं गुजिवहा नापं सम्बन्ध छुटे जुगु खनेदु । सम्भवतः थन पुलांगु संघ मदया वंगुली गुजिबहाया मनुतः च्वंगु जुइमाः ।

३) कल्याण विहार :

थ्व कल्याण विहार यात इखाबाहा नं धाइ । थ्व विहारया संरक्षक भाजु तेजमुणी बज्राचार्यजुया धापुकथं वि.सं. १७१० पाखे विहार स्थापना जुगु खः । थ्व विहारया दक्क थासय अप्पा छापेयाना तगु व छचाखेरं करिब एकफुटया फः दयकातगु दु । न्हापानिसें विहारे दुहाँपिहाँ जुइत निपु लँपु नं खनेदु । विहारया जवय खवय त्वहँयागु सिंह स्थापना याना तगु दु । गण्डकुटीया मूलखाय टोरण खनेमदु । मेमेगु छुहे प्रकारया सजावत नं खनेमदु । गण्डकुटीया पश्चिमपट्टि अक्षोभ्य बुद्ध स्थापना यानातगु दु । चिचिधिकपिं द्योया मूर्ति व गण्डकुटिइ गजू तयातगु दु । गण्डकुटिया च्वय बुट्टा कियातगु पुलांगु

स्वपाःभ्याः दु । पौ साधारण कथं पलिचिना तगु खः । गण्डकुटीया न्ह्योने यज्ञशाला व तःग्वगु चिभा (चैत्य) छगः नं दु । परलोक जुया बिज्याम्ह संरक्षक थकाली छम्हसियागु सालिक नं तयातगु दु ।

थ्व विहारया संघय् १०म्ह दिक्षाकया तःपिं बज्राचार्यपिन्सं सञ्चालन याना वयाच्वंगु खः । प्रत्येक सदस्यपिन्सं लछिया पाः कया नित्यपुजा सञ्चालन याना वयाच्वंगु दु । बरे छुइगु (प्रव्रज्या), आचाःलुइगु, दिक्षा विइगु ज्या जुयाच्वंगु खनेदुसा संघया थकाली पाखें वर्षय छक्कः फागु पुन्हिया ज्याभ्वः नापं पुलांगु थिति अनुसार बिभिन्न द्योपिनिगु, योगाम्बर, क्वाबाहा चापागाउँलय् ५ जा आज्ञा याना च्वंगु खनेदु । इ.सं. १९३४ सालया भुकम्प लिपां विहार मर्मत जुगु खः । शीलालेख अनुसार ने.सं. ७७० पाखे स्वाकरजु बज्राचार्य विहारय अप्पा सिउगु खनेदु । थ्व विहारया स्थापना बारे मेगु छुं नं खँ सीमदु ।

सन्दर्भ ग्रन्थ सचि संरक्षकः

१) John K. Locke – Buddhist Monasteries of Nepal.

२) नेपाःदेया विहारया ताःचा

– रत्नकाजी बज्राचार्य, विद्यजरत्न बज्राचार्य

न्यनेकने :

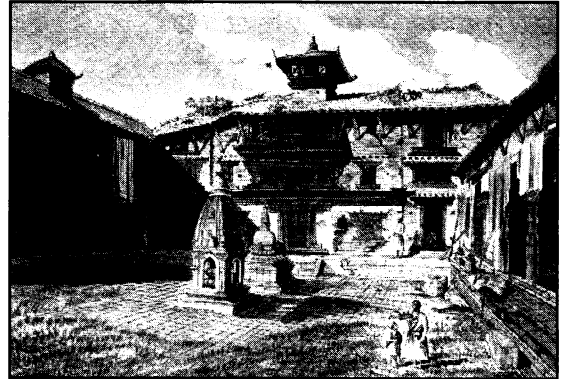
३) सत्यसिंह वा बहीया संरक्षक शुद्धोदन

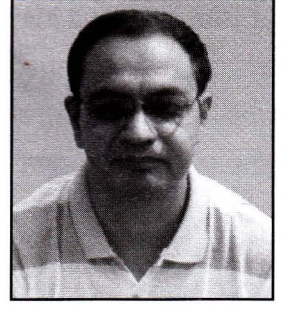
४) दुरुख्यो विहार (बाहा)या संरक्षक सुमन शाक्य

५) कल्याण विहार (बाहा)या संरक्षक तेजमणी बज्राचार्य

६) संघरत्न बज्राचार्य

७) कुमार देसार

मिलन शाक्य

निर्देशक : नागार्जुन बौद्ध अध्ययन संस्थान

नेवाः बुद्धधर्म परम्पराया बोधिसत्त्व आदर्शकथं अप्रतिष्ठित निर्वाण

नेवाः बुद्धधर्मया म्हसिकाः

नेपाः गाः, स्वनिगः वा नेपाः उपत्यकायात नेपाल मण्डल नं धायेगु याना वयाच्वंगु दु । भीसं सम्बरोदय तन्त्रया लिधंसा कयाः थथे धायेगु यानाच्वनागु जुल ।^१ थ्वहे नेपाल मण्डल्य तिथिमिति सहितया बुद्धधर्मया इतिहास ई. सं. ४६४ निसं अर्थात् नेपाल संवत् निस्वंगु कालसिवे ४१६ दँ न्ह्यो सुरु जुगु खने दु ।^२ व कालयात लिच्छवी काल धकाः धाइगु खः । उबलय् स्वनिगःलय् न्यकभन प्रचार प्रसार जुयाच्वंगु बुद्धधर्म महायान बुद्धधर्म खः । अभ् व ईसिवे न्ह्यो हे महायान बुद्धधर्मया प्रचार प्रसार जुईधुकुगु खं वंशावली ब्वनेबलय् सिइदु । छायाधासां मानदेवं नीस्वनाथकुगु चाँगुनारायणया अभिलेखय् मानदेवया पूर्खा वृषदेवया खँ नं उल्लेख जुयाच्वंगु दु । पशुपतिया शिलालेखय् वृषदेवयात सुगत शासन पक्षपाति^३ धकाः नां उल्लेख जुयाच्वंगु दु । वृषदेव राजा बोधिसत्त्व करुणामयया परमभक्त जुगु खँ नं नेपाःदेशय् महायान बुद्धधर्म लिच्छवी कालय् मानदेवसिवे न्ह्यःनिसं हे प्रचार प्रसार जुयाच्वंगु दु धैगु खँ सिइदु ।^४

अथे हे च्यागूगु शताब्दीनिसं भारतवर्षया नालन्दा, विक्रमशील आदि महाविहारत पाखें नेपालय् तान्त्रिक महायान अर्थात् वज्रयान बुद्धधर्म नं प्रचार प्रसार जुगु जुल । व धुंका मध्यकालया १३औं शताब्दीनिसं नेपालमण्डल वा स्वनिगलय् १६औं शताब्दीपाखे सहिष्णुताया दसुकथं स्वयम्भूराणया रचना जुगु काल^५तक व वयां लिपा नं नेपालय् गुलि नं बहा बही निर्माण जुल,

अले वहे बहा व बहीया संघया रूपय् गुलि नं महायान वज्रयान साधना, बौद्ध संस्कृति, तजिलजि, संस्कृति, नखःचखः, कर्मकाण्ड ईत्यादि सहित नेवाः बौद्धमार्गीतय्सं अभ्यास यानां च्वंगु खः उकियातहे पिनेच्वपि विद्वानपिसं नेवाः बुद्धधर्मया परम्परा धका धायेगु याना हःगु खः ।^६ वहे कारणं भीसं थ्व नं धायेफु कि नेपालय् नं भारतवर्षया वहे नालन्दा विक्रमशील आदि महाविहारपाखें महायान वज्रयान बुद्धधर्म प्रचार प्रसार जुगु खःसा तिब्बतय् नं वहे ईलय् अनं हे महायान वज्रयान बुद्धधर्म प्रचार प्रसार जुगु खः । उकि या हुनिं नेवाः बुद्धधर्मयात जक वज्रयान बुद्धधर्म तर तिब्बतय् प्रचार प्रसार जुगु बुद्धधर्मयात वज्रयान बुद्धधर्म मखु महायान बुद्धधर्म जक खः धायेगु पाय्छि मजु । उकिं नेपाल व तिब्बत जक उजागु मूल देय् जुल गनकि महायानया निगूगु नय (महायान पारमितानय व महायान मन्त्रय अर्थात् वज्रयान) नितां अभ्यास यानावयाः च्वंगु जुल । नेपालय् थीथी संस्कृत बौद्ध सफूया लिधंसाय् संस्कृत भाषा हे महायान धर्म नेवा बौद्धतय्सं अभ्यास याना वयाच्वंगु दु । भारतवर्षया वहे नालन्दा, विक्रमशील व मेमेगु महायान विहार नेपालय् हःगु आपालं महायान सूत्र व तान्त्रिक सफूत नं रञ्जना लिपि व प्रचलित लिपिं आतकं सुरक्षित हे जुयाच्वंगु दनि । नेवाः बुद्धधर्मया महायान संस्कृत बौद्ध सफूया लिधंसाय् नेवाः बौद्ध साधकतयेसं भाय् महिकुसे संस्कृत हे सयेकिगु व स्यनेगु कथं हे अभ्यास यायेगु जुयाच्वन । व छगू नेवाः बुद्धधर्मयागु ज्वःमदूगु व बिस्कंगु व तःजिगु विशेषता

खः ।

नेवाः बुद्धधर्मयागु मेगु विशेषता धैगु थुके नेवाः बौद्धतयसं महायान परम्पराकथं हनाः वयाचवंगु, न्ह्याकाः वयाचवंगु संस्कृति, नखः चखः, तजिलजि व थीथी धार्मिक ज्याभूवः नं अभिन्न रूपं ल्वाकः ज्याना चवंगु दु । नेवाः बौद्ध धर्म स्वनिगया थीथी बहा बहीया गृहस्थप्रव्रजित संघं अभ्यास याना वयाचवंगु छगू बेजोड महायान बौद्ध परम्परा खः । उके मचाबलय् प्यन्हू जक चूडाकर्म याना चीवर त्वतेधुंकां नं नेवाः बौद्धतयेगु भिक्षुत्व तनाः वनीगु मखु । उकिं हे नेवाः बौद्धतयत् गृहस्थभिक्षु नं धाइगु चलन दु । छायाः सा नेवा बौद्धपिं आदिकर्मिक बोधिसत्त्व चर्या याइपिं साधकपिं खः । आदिकर्मिक चर्याया बारे (तिब्बती बौद्ध परम्पराय् मैत्रीपा धका प्रसिद्ध जुया बिज्यानाचवम्ह) नेपाः या भिच्छूगू सदीया वज्राचार्यपिं अद्वयवज्र चव्याबिज्याःगु कुट्टिनिर्घाटन धाःगु सफू व आचार्य अनुपम वज्र चव्याःबिज्याःगु आदिकर्मिक प्रदीप धाःगु सफूलिइ उल्लेख जुयाचवंगु दु ।^{१०} नेवाः बुद्धधर्मया मेगु बिस्कंगु विशेषता सहिष्णुता खः । नेवाः बुद्धधर्मयागु थ्व हे अनुपम गुणया कारणं १५औं शताब्दीइ लिपानिसें नेपाः गालय् शैव, वैष्णवी इत्यादि बौद्धेतर धर्मया वर्चस्व जुइधुंकुगु अवस्थाय् नं स्वतन्त्र रूपं थःगु म्हासिका मतकुसे व दबय् मजुसे थौतकं अक्षुण्ण रूपं थ्व धर्म कायम जुयाचवनः । उगु बखतनिसें नेपाः गालय् राज्ययागु तिबः मदुसां तबि न्हापायापिं नेवाः बुद्धधर्म साधकपिसं अनेक उपायकौशल्य यानाः शान्तपूर्वक हे न्ह्याकाः बिज्याःगुलिं थौतकं थ्व परम्परा नेपाः देया हे अभिन्न संस्कृति, नखः चखः, संस्कार कर्म, जात्रा, पूजा अनुष्ठान विधि, अभ्र धायेगु खः सा नेवाः बौद्ध समाजया छगू अभिन्न अंगया रूपय् ल्यना तु हे च्वन ।

उकिं समग्रय् धायेगु खः सा नेपालय् नेपाल संबत सुरु जुगु कालया ४१६ दँ न्ह्यः लिच्छवी कालया मानदेवया कालसिवे नं न्ह्यः निसें नेपाः गालय् प्रचार प्रसार जुयावःगु व च्यागूगु निसें भिस्वंगूगु सदीतक नालन्दा विक्रमशील आदि महाविहारं थनः प्रचार प्रसार जूगु व लिपायागु महायान वज्रयान बुद्धधर्म व थुगु प्रकारयागु बुद्धधर्मयात

स्वनिगलय् च्वपिं नेवा बौद्धतयसं अभ्यास याना वयाचवंगु खनाः विदेशी विद्वानतयसं नेवाः बौद्ध धर्म (Newar Buddhism) धैगु नां बिया अध्ययन अनुसन्धान यायेगु ज्या न्ह्याका हल । तर थ्व छःगू नां जक खः गथे कि तिब्बतय् प्रचारप्रसार जुगु महायान वज्रयान बुद्धधर्मयात तिब्बती बुद्धधर्म धाःल, अथे हे चीन देशय् प्रचार प्रसार जुगू महायान बुद्धधर्मयात चीनिया बुद्धधर्म धका अध्ययन अनुसन्धान यायेगु जुल । तर बुद्धधर्म विशेष जात वा वर्गया जक जुइमखु । उकिं थ्व नेपाः बुद्ध धर्म हे खः । अभ्र थ्व बुद्धधर्मया परम्परा विदेशय् नं प्रचार प्रसार जुइधुंकुलि नं थ्व नेवाः तयगु बुद्धधर्म जक मखु धकाः सिइदय् धुंकुगु दु । नेपाः या थुजाःगु महायान वज्रयानबुद्धधर्मयागु ज्वः मदूगु विशेषता खनाः हे माइकल एलेन, डाबिड गेल्लर, जोन के. लक, हेन बेर्खट, विलियम डग्लस, होर्स ब्रिड्क्स, एलेक्जान्डर रोष्पाट, टड् लेविस, सेग्राइड लेनहार्ड, डाबिड स्नेलशूब, काजुमि योशिजाकी थें जापि आपालं नांजाःपिं विदेशी विद्वानतयसं नेवा बौद्ध धर्म सम्बन्धी अध्ययन अनुसन्धान याये धुंकुगु व यानाचवंगु दु । नेवाः बौद्धधर्मय् श्रावकयानकथं प्यन्हू चूडाकर्म यायेधुंका साधकं बोधिचित्तोत्पाद याना बोधिसत्त्व संवर कायेमाःगु खः अले महायानी शिक्षा नं कायेमाःगु जुल । अले श्रावकयानयागु अर्हत् जुइगु निर्वाणाय तमक्यसे अप्रतिष्ठित निर्वाणाय च्वनाः सकल प्राणीपिन्त हित याना च्वने धकाः संकल्प याये माःगु जुल । उकियात हे बोधिचित्तोत्पाद वा चित्तोत्पाद धकाः धाई । अर्थात् श्रावकपिनिगु अर्हतया निर्वाणाय मच्चसे बोधिसत्त्वपिनिगु अप्रतिष्ठित निर्वाणाय स्थित जुया चर्या यानावनेगु संकल्प हे चित्तोत्पादया मू आजु खः । थ्व च्वसूया मू आजु हे थ्व अप्रतिष्ठित निर्वाणया विषयलय् अध्ययन यायेगु खः । नेवाः बौद्धधर्म महायान बौद्धधर्म जुगुलिं थुकियाः महायान नखः चखः, भौतिक संरचनाया दसुकथं बहा बही, संस्कार, तजिलजि, जातिगत पहिचान, पूजाविधि च्वय उल्लेखि यानापिं विदेशी अले स्वदेशी बौद्ध विद्वानपिसं नं आपाल अनुसन्धान याना बिज्याये धुंकु जुल । तर महायानया दार्शनिक पक्षय् अनुसन्धान यापिं धाःसा

आःतकं म्हो हे जुया च्वन तिनि। थुगु पाखे छुं भचा तिबः बिइगु ज्या जुइला धकाः नं थ्व च्वसु च्वयेगु कुत यानागु जुल । व हे कारणं थ्व च्वसुया आज्जु हे मन्त्रनयसहितगु महायान बुद्धधर्मया सार धैगु छु खः अले बुद्ध बोधिसत्त्वपिसं अप्रतिष्ठित निर्वाणकथं त्रिकाय वा अभ्र धायेगु खसाः निर्माणकायया रूप्य प्राणीपिन्त गथे हित याना बिज्याइगु खः धैगु न्ह्यसःयात दुवालेगु कुत यायेगु खः ।

नेवाःबुद्धधर्म अर्थात् महायान बुद्धधर्मया बोधिसत्त्व आदर्श (संक्षिप्त कथं)

आः थन अप्रतिष्ठित निर्वाणया खँग्वःया अर्थ सिइके न्ह्यः नेवाः बुद्धधर्म अर्थात् महायान (पारमिता व मन्त्र-वज्रयान- नितां) बुद्धधर्मया सार निं न्हापा बालांक सिइकेमाःगु खनेदु । थनः मन्त्रनय अर्थात् वज्रयान धैगु नं महायान हे खः धैगु खँ ल्वमंके मज्यू । महायान बुद्धधर्मय् फुक्क सत्त्व प्राणीपिन्त इमिगु दुःखं सदाया लागि तरे याना बुद्धत्वया अनुत्तर सुखतक्क थ्यंकाबिइगु तसकं तःधंगु व बिस्कंगु संकल्प याइगु जुल । उगु संकल्पयात हे बोधिचित्त धकाः धाइ । उकीं बोधिसत्त्व मैत्रेयनाथं थःगु अभिसमयालंकार धाःगु सफूलिइचित्तोत्पाद परार्थाय सम्यक् सम्बोधि कामतां अर्थात् मेपिं सत्त्वपिनिगु हितया लागि सम्यक् सम्बोधिया कामना यायेगु हे चित्तोत्पाद खः धका धयाबिज्याःगु दु । बोधिचित्तोत्पादयात चित्तोत्पाद जक नं धाइ । उजाःगु चित्तोत्पाद याइपिं व्यक्तिपिन्त बोधिसत्त्व धकाः धाइ । उजाःगु संकल्पयात हे प्रणिधि बोधिचित्त धकाः नं धाइ । प्रणिधि बोधिचित्तं अभिप्रेरित जुया बोधिसत्त्व दान, शील, क्षान्ति, वीर्य, ध्यान व प्रज्ञाया खुगू पारमिता व दान, प्रियवद्यता, अर्थक्रिया व समानार्थया प्यंगू संग्रह वस्तुपाखें सत्त्व प्राणीपिन्त उद्धार याइगु जुल । थुपि फुक्कयात प्रस्थान बोधिचित्त धकाः धाइ । प्रणिधि व प्रस्थान बोधिचित्तं नितां संवृति बोधिचित्त खः । गुबलय् बोधिसत्त्व शून्यता प्रभास्वर वा प्रकृति परिशुद्ध चित्तयात बांलाक्क साक्षात्कार यानाः उजाःगु प्रज्ञां नापं संवृति बोधिचित्तया

अभ्यास याइ, उबलय् वसपोल बोधिसत्त्वयागु उजाःगु बोधिचित्तयात परमार्थ बोधिचित्त धकाः धाइ । भोट देशय् च्वंगु बौद्ध परम्परामध्ये काग्यु परम्पराया संस्थापक आचार्य गम्पोपां थःगु सद्धर्मचिन्तामणिमोक्षरत्नालंकार धाःगु सफूलिइआर्य सन्धिनिर्माचन सूत्रयात उद्धृत याना संवृति व परमार्थ बोधिचित्तया बारेय् परिभाषा बियाबिज्याःगु दु । वसपोलया कथं परमार्थ बोधिचित्त करुणा ल्वाकज्याःगु शून्यता खः । उजाःगु बोधिचित्त प्रभास्वर, अकम्प्य व प्रपञ्चमदुगु स्वभाव खः ।^{१०} संवृति बोधिचित्तपाखें बोधिसत्त्व पुण्यसंभार यायेगु ज्याः याइ धाःसा परमार्थ बोधिचित्तपाखें बोधिसत्त्व ज्ञान संभार याइगु जुल ।

संसारय् दुःख सियाःच्वपि हाःनाःमदुपिं प्राणीपिन्त तच्चःगु करुणा पिज्वयेकाः फुक्कसित दुःखं तरेयाना बुद्धत्वतक्क हे थ्यंकाबिइगु संकल्पयात बोधिचित्त धाइ धकाः च्वय् हे धाये धुन । तर प्राणीपिन्त करुणा तयाः इमिगु दुःख मदयेकेया नितिं अभ्यास यानावनेगु महायानया निपु लँ दु । छपु लँ महायानया पारमितानयया लँ खः धाःसा मेगु लँ मन्त्रयान खः । पारमितानयया लँय् जक वनेबलय् सकल प्राणीपिन्त उद्धार यायेया निति खुगू पारमिता अभ्यासपाखें असंख्य कल्प लिपा जक थः बुद्ध जुइफइगु खः । “प्राणीपिनिगु दुःख जिं सहयाये हे मफुत आःथथें इमित जिं बुद्ध जुया उद्धार याना यंकेमाःगु दु” धकाः तच्चःगु महाकरुणा पिज्वयेका फयाफतले थ्व हे जन्मय् बुद्धत्व लाभ याना प्राणीपिन्त हित याना वनेगु मार्ग मन्त्रनय खः । पारमितानयया अभ्यासय् हेतु व फलयात अलग अलग तयाः अभ्यास याइगु जुया बुद्ध जुइत यक्क यक्क ई माःगु खः तर मन्त्रनयया अभ्यासय् हेतु यात हे फलया रूप्य कयाः अभ्यास याइगु जुगूलिं उगु महायान मार्गय् फुक्क पूर्वाधार पुवंक संस्कारसम्पन्न जुया तसकं मिहेनत याना अभ्यास यात धाःसा छगू हे जन्मय् बुद्धत्व लाभ जुइगु खः । उकीं मन्त्रयान त फलयान धकाः नं धाई । तर हेतु पारमिता व फल मन्त्रयानयात प्यपुंक व छथाये हे तयाः अभ्यास याइगु मार्गयात वज्रयान धकाः धाई ।^{११} वहे हुनिं वज्रयान

अभ्यास यायेत क्वय् च्वंगु श्रावकयान व पारमितायानया अभ्यास पूर्वक यायेमाःगु जुल । उकीं उजाःगु अभ्यास पूर्वक मयासे केवल वज्रयानया पूजाविधिइ जक सीमित जुइपिन्त वज्रयानी धकाः धायेमज्यु ।

महायानय् पारमिता व मन्त्रनय अभिन्नकथं ल्वाकज्याःगु वज्रयानया अभ्यास पाखें महाकरुणा पिज्वयेका सत्त्व प्राणीपिन्त उद्धार यायेत अप्रतिष्ठित निर्वाणय् च्वनाः बारंबार थुगु दुःख क्लेशं बिलि बिलि जाःगु संसारय् उगु दुःख क्लेशं मथिइक जन्म काःबिज्यानाच्चपि बोधिसत्त्वपिन्त निर्माणकाय बोधिसत्त्व धकाः धाइगु खः ।

अप्रतिष्ठित निर्वाणया परिभाषाः

अप्रतिष्ठित निर्वाणया विषयलय् प्यंगू शताब्दीया महान आचार्य असंग थगू सफूत महायानसूत्रालंकार व महायानसंग्रह नं थ्व हे खँ न्ह्यथनाःबिज्याःगु दु ।

अप्रतिष्ठितसंसारनिर्वाणत्वे श्लोकः ।

विज्ञाय संसारगतं समग्रं दुःखात्मकं चैव निरात्मकं च ।
नोद्वेगमायाति न चापि दोषैः प्रबाध्यते
कारुणिकोऽबुद्धिः ॥ ३२ ॥

सर्वं संसारं यथाभूतं परिज्ञाय बोधिसणवो नोद्वेगमायाति
कारुणिकात्वात् । न दोषैर्बाध्यतेऽबुद्धित्वात् । एव
निर्वाणे प्रतिष्ठितो भवति न संसारे यथाक्रमं ।^{१२}

भावार्थ : अप्रतिष्ठित निर्वाणया बारे श्लोक

(थ्व) संसारय् च्वंगु फुक्क हे (धर्म) दुःखात्मक खः तर इमिगु आत्म स्वभाव मदुगु धैगु खँ सिइकावसपोल महाकारुणिक व महाप्रज्ञावान बोधिसत्त्वपिं (थ्व संसारपाखें) न दुःखी जुयाबिज्याई न त थुकिया दोषं हे प्रभावित जुयाबिज्याई ।

सम्पूर्ण संसारयात यथाभूतकथं सिइकेधुंका करुणाया कारणं बोधिसत्त्वपिं थ्वं संसारपाखें न त उद्विग्न जुयाबिज्याई न त महाबुद्धि (महाप्रज्ञा) या कारणं थुकिया दोषं हे वसपोलपिन्त थिइफई । अथे जुगुलिं थुकथं हे वसपोलपिं न निर्वाणय् प्रतिष्ठित जुयाबिज्याई नसंसारय् हे

च्वनाबिज्याई । (पूजासेवाप्रमाणधिकारः महायान सूत्रालंकार)

प्राहाण (प्राहाणविशेष वा निरोध सत्य)धैगु हे बोधिसत्त्वया अप्रतिष्ठित निर्वाण खः । थुकिया लक्षणकथं निगुगु आश्रयपरावृत्ति दु । न्हापांगु आश्रयपरावृत्ति धैगु हे संक्लेशपरित्याग खः अर्थात् क्लेश फुक्क या परित्याग खः सा मेगु आश्रयपरावृत्ति संसारपरित्याग अर्थात् संसारया अपरित्याग खः ।^{१३}(प्राहाणफलः महायान सूत्र संग्रह)

अप्रतिष्ठित निर्वाणय् च्वनाः बुद्ध बोधिसत्त्वया निर्माणकायया रूपय् सत्त्वार्थक्रिया

अप्रतिष्ठित निर्वाणया परिभाषाकथं प्यंगू शताब्दीया महान महायान बौद्धाचार्य असंगयागु धापू बालांक व स्पष्ट थुइकेत दकले न्हापां बुद्ध बोधिसत्त्वपिनिगु त्रिकाय सिद्धान्तया बारे बाँलाक थुइकेमाःगु दु । त्रिकाय धायेबलय् धर्मकाय, सम्भोगकाय व निर्माणकाय खः ।^{१४} सम्भोगकाय व निर्माणकाययात रूपकाय नं धाइ । पारमिता व वज्रयानी अभ्यासपाखें निगु सम्भार अर्थात् पुण्य सम्भार व ज्ञान सम्भारया अभ्यास पूवन धायेवं भीत रूपकाय व धर्मकाय लाभ जुइगु खः । धर्मकायपाखें थःगु मुक्ति जुइगु खःसा रूपकायपाखें कतपिनिगु मुक्ति वा परमुक्ति जुइगु खः । धर्मकाय लाभ जुइधुंका वा बुद्धत्व लाभ जुइधुंका रूपकाय नं अथेहें दयावइ । त्रिकाय अर्हतपिसं लाभ याना काये फइमखु । छाया धाःसा वसपोलपिं सोपधिशेष व अनुपधिशेष निर्वाण जक लाभ याइपिं खः, अप्रतिष्ठित निर्वाण लाभ याइपिं मखु । फुक्क क्लेश मदयावनेगुलिं वसपोलपिसं विमुक्ति काय जक लाभ याना कायेफइगु जुल । अथे कथं अर्हत जुया म्हः अभय ल्यनाच्चन धाःसा उकियात सोपधिशेष निर्वाण धाई तर अर्हत जुया देहवसान हे जुया म्हः हे मदयेधुंकल धाःसा उकियात अनुपधिशेष निर्वाण धाई । तर बोधिसत्त्वपिं अथे मखु । च्वय् न्ह्यथनाथें वास्तवय् वसपोल बोधिसत्त्वपिं अर्हतपिं थें हे हाकनं कर्म व क्लेशया हुनि जन्म कायेम्वाःपिं जुसां करुणाया कारणं सत्त्व हितया

निति जन्म काः वयाच्चविनिगु हे अप्रतिष्ठित निर्वाण खः ।
 उक्रिया निति बोधिसत्त्वपिं निर्माणकाय कयाः थ्व संसार्य
 जन्म काः बिज्याइगु जुल । उकिं अर्हतपिनिगु निर्वाण
 पूवंगु निर्वाण मखु । छायाधाः सा ज्ञेयावरण वसपोलपिंके
 अभ्र नं ल्यना हे च्वनिगु जुल । बोधिचित्तोत्पाद याना
 प्राणीपिनिगु हित यायेगु ज्याय् संलग्न मजुइगु हुनि
 वसपोलपिंके पुण्य संभार दइमखु । छायाधाः सा
 बोधिचित्तोत्पाद धैगु हे सम्यक् सम्बोधिआ आधार खः ।^{१५}
 थुपिं फुक्क कारणं अर्हतपिसं त्रिकाय लाभ याना
 कायेफइमखु । मेगु खँग्वः छ्यलेगु खः सा अर्हतपिनिगु
 निर्वाण प्रतिष्ठित निर्वाण खः तर बुद्ध बोधिसत्त्वपिनिगु
 अप्रतिष्ठित निर्वाण खः । सद्धर्मपुण्डरीक महायान सूत्र्य
 धयाः तःगु कथं अर्हततयगु निर्वाण ला छगू विश्राम जक
 खः ।^{१६}

बोधिसत्त्वपिं थःपिं जन्म मरण (बुइगु व सीइगु) या
 चक्रं मुक्त जुइधुंकुगु जूसां करुणाया कारणं वसपोलपिं
 थःगुहे स्वेच्छां बारंबार जन्म कयाः हे बिज्यानाच्चनीगु
 खः । वसपोलपिं कर्म व क्लेशया कारणं जन्म जुइ
 म्वालिधुंकुपिं खः, तर करुणाया कारणं थःगु हे इच्छाकथं
 प्राणीपिनिगु उद्धार यायेया निम्ति निर्माणकाय धारण
 यासे जन्म कया च्वनीगु जुल । वहे महाकरुणाया कारणं
 वसपोलपिं अर्हतपिं थें शान्त निर्वाणाय नं च्वना
 बिज्याइमखु । वसपोलपिं थ्वहे दुःखं जाःगु संसार्य
 बिज्यानाः सत्त्व प्राणीनापं हे जीवन हनाच्चनीगु खः अले
 उपिं प्राणीपिन्त उद्धार नं यानाच्चनीगु जुल । गुबले
 तक थथे उद्धार याना बिज्याइ धाःसा थ्व संसार्य फुक्क
 प्राणीपिं उद्धार जुया मवंतल्ले वसपोलपिसं हथाय् मचासे,
 दिक्क मचासे, अले त्यानु मचासे उद्धार याना तु च्वनीगु
 जुल । छम्ह जक प्राणी ल्यंदसां वयात त्वतिइ मखु ।
 निर्माणकाय रूपकाय खः व सम्भोगकाय नं रूपकाय हे
 खः । बोधिसत्त्व वा बुद्धपिनिगु सम्भोगकाय रूप खालि
 च्वय् च्वंगु भूमिइ थ्यनेधुंकुपिं साधकतयसं दर्शन याना
 साक्षात्कार याना काये फइगु खः । तर बोधिसत्त्वपिसं
 भीपिथें जाःपिं अज्ञानी व क्लेशं युक्त जुयाच्चपिं प्राणीपिन्त
 निर्माणकायया माध्यमं हे उद्धार याना बिज्याइगु खः ।

भीसं बुद्धधर्मया अभ्यास याना वनेबलय् बिस्तारं भीगु
 क्लेश मदयावना बोधिचित्तसहित शून्यता ज्ञान साक्षात्कार
 जुयाः भीसं नं सम्भोगकाय बुद्ध बोधिसत्त्वपिन्त खंका
 काये फइ । भारतय् व भोट देशय् आपालं अज्ञाःपिं
 बोधिसत्त्व आचार्यपिसं सम्भोगकाय बुद्ध बोधिसत्त्वपिन्त
 खंका कयाबिज्याःगु जक मखु वसपोलपिंपाखें महायान
 वज्रयानया थी थी उपदेश नं कयाः बिज्याःगु दु । दसुकथं
 भारतवर्षया आचार्य नागार्जुन, तिलोपा, नारोपा, विरुपा,
 चन्द्रकीर्ति, असंग, डिङ्नाग, पद्मसंभव, अतीश दीपकर
 श्रीज्ञान नाप नाप आपालं बौद्ध सिद्ध आचार्यपिसं बुद्ध
 बोधिसत्त्वपिनिगु सम्भोगकाय रूपयात दर्शन याना
 बिज्यायेधुंकुगु खः । धात्थें धायेगु खः सा बुद्ध बोधिसत्त्व
 पिनिगु मुख्य काय धर्मकाय हे खः । वहे धर्मकाय ज्ञान
 प्राणीपिन्त प्रदान यायेया नितिं प्राणीपिनिगु नुगःयागु
 अवस्था, अधिमोक्ष, भूमिस्वयाः बुद्ध बोधिसत्त्व पिसं
 अप्रतिष्ठित निर्वाणाय च्वनाः सम्भोगकाय वा निर्माणकाय
 प्रकट याना बिज्याइगु खः । तर आः भीपिं उज्ञाःगु
 भूमितक थ्यंगु मदुनि, अथे जूगलिं भीगु मुख्य मार्गदर्शक
 हे निर्माणकाय बोधिसत्त्वपिं खः । उकीं महायानया
 मुख्य आदर्श हे फुक्क प्राणीपिन्त संसारया तसकं
 ग्यानापुसेच्चंगु दुःखं उद्धार याना बुद्धत्वया परम सुख
 प्रदान यायेगु खः । वहे उद्देश्यया निम्ति बोधिसत्त्वपिसं
 निर्माणकाय प्रकट याना बिज्याइगु खः । उकिं
 समन्द्रभद्रप्रणिधानय् नं थुकथं धयातल :

आकाश, सत्त्व व इमिगु कर्म व क्लेशया अन्त
 जुइधुंका जक जिगु सत्त्वपिन्त उद्धार यायेगु प्रणिधानयागु
 अन्त जुइ ।^{१७}

भीपिं प्राणीपिं राग, द्वेष, मोहया क्लेशया बशय्
 लाना पञ्चोपादान स्कन्ध (उपादान याइगु रूप, वेदना,
 संज्ञा, संस्कार व विज्ञान) या कारणं हानं हानं जन्म कया
 थ्व षडगतिइ (नरक, तिर्यक, प्रेत, मनुष्य, असुर व
 देवलोक) चा-चाःहुला दुःख सिया च्वनापिं खः । कर्म
 व क्लेशया कारणं गुबलय् भीपिं सुगतिइ लाःवनी गुबलय्
 दुर्गतिइ लाःवनी । छगू गतिया जन्म फुइवं भीगु क्लिष्ट
 साश्रव चित्तसन्तान (क्लेश दुगु दुषित चित्त) मेगु गतिया

जन्मय् दुर्हावना हानं दुःख हे सिइगु जुल । थुकेयात हे संस्कार दुःख धकाः धाइ । मेगु निगू दुःख अर्थात् दुःख दुःखता व विपरिणाम दुःख ला भीसं न्ह्याबल्य भोगेयाना वयाचवनागु हे जुल । भीपिं फुकसित सुख यः सुख हे मालाचवंगु दु तर धात्थेयागु सुख गथे याना लाभ यायेगु धैगु खँ भीसं मस्यु । भीत दुःख मयः । तर भीगु ज्या व व्यवहारं भीत भन् भन् दुःख्य् च्वानाचवंगु दु । कर्म व क्लेशया वशय् लानाः भीसं जन्म नं कयाचवनागु दु अले दुःख नं सियाचवनागु दु । तर बोधिसत्त्वपिं धाःसा कर्म व क्लेशं मुक्त जुइधुकुं जूसां थ्वहे संसारय् बारंबार जन्म कयाः भीथें जाःपिं प्राणीपिन्त थ्व दुःखयागु अपार भवसागरं तरे याना परम सुख अर्थात् बुद्धत्वतक नं नापं यंकेत न्ह्याबलें तयार जुयाबिज्याना च्वनी । थ्व अति थाकुगु ज्या यायेबल्य् वसपोलपिसं थःगु ज्यान पाना च्वनीगु जुल, थःगु सुख फुक्क प्राणीपिन्त हे देछानाच्वनीगु जुल । थन्हेसिनं नरकयागु दुःख हे सिइमाःसां प्राणीपिनिगु नितिं न्हिलाः न्हिला हे याउंक हे व दुःख नं भोगे यानाबिज्याइ । प्राणीपिनिगु सुख हे वसपोलपिनिगु सुख खः व प्राणीपिनिगु दुःख हे वसपोलपिनिगु दुःख खः । वसपोलपिसं भीपिं थें जाःपिं पृथग्जन प्राणीपिन्त थथे धयाबिज्यानाच्वनी :

यस्याश्रवणेन नरकादिमहाप्रताप

दाहादिदुःखमनुभूतमभूदभदिभः ।

तीव्रं पुनः पुनरनन्तमशान्तचित्तै -

स्तच्छ्रोतुमादरमुदारतरं भजध्वम् ॥ १ ॥^{१८}

अर्थः भगवान् बुद्धयागु सद्वर्म्म मन्यंगु कारणं महाप्रतापन थें जाःगु मिया तापं युक्त नरकयागु तःधंगु दुःख सिइमालि । उलिजक मखु, तसकं तच्चकं हानः हानः थःगु नुगलय् सुख व शान्ति मदया हे च्वनिगु जुल । उकिं भगवान् बुद्धयागु सद्वर्म्म न्यना अभ्यास यायेगु स्वः ।

धर्मकायया कारणं कर्म व क्लेशया हुनिं जन्म कायेमाःगु फुक्क हेतुत नष्ट यायेधुकुपि जूसां बोधिसत्त्वपिं अर्हतपिं थें शान्त निर्वाणय् अर्थे आनन्दपूर्वकं च्वनामच्वसे (अप्रतिष्ठित) महाकरुणाया हुनिं थ्वहे दुःखं बिलि बिलि

जाःगु संसारय् प्राणीपिन्त न्ह्यागु हे उपायकौशल्य याना जूसां हित यायेत बारंबार जन्म कयाःहे च्वनाबिज्याइ । गथेकि मैत्रेय बोधिसत्त्वं अभिसमयालंकार धाःगु सफूलिइ थथे धयाबिज्याःगु दु :

प्रज्ञया न भवे स्थानं कृपया न शमे स्थिति

अनुपायेन दूरत्वमुपायेनाविदूरता ॥ ११ ॥^{१९}

अर्थः प्रज्ञाया हुनि भव (संसारय्) थाय् दैमखु तर करुणाया हुनि शम अर्थात् निर्वाणय् नं च्वनाबिज्याइमखु । उपाय (कौशल्य) मदइगु कारणं (सत्त्व) पिं पाखें तापाइगु खः तर उपाय दइबल्य् सत्त्वपिं नाप सत्तिक हे च्वनाच्वनीगु जुल ।

थथे प्रज्ञाया कारणं संसारय् जन्म कायेन्वाःलिपिं जुइधुकुसां महाकरुणाया कारणं निर्वाणय् स्थित मज्जेस बारंबार प्राणीपिनिगु हितया नितिं जन्म काःवयाचवनिपिं बोधिसत्त्वपिन्त अप्रतिष्ठित निर्वाणय् च्वना जगत उद्धार याना बिज्याइपिं बोधिसत्त्व धाई । थुलिमछि कालतक प्राणीपिनिगु हित यानाबिज्याबल्य् बोधिसत्त्वपिन्त त्यानुसे च्वनिमखुला वा आय् मबुइला ? धैगु न्ह्यस सकसियागु मनय् वइगु स्वभाविक हे खः । तर थुकियागु लिसः थथे खः । वसपोलपिसं भचा हे त्यानुसे च्वंगु वा आय् बुगु अनुभव याना बिज्याइमखु । छायाधाःसा न्हापां नलिःपिं (आदिकर्मिक) बोधिसत्त्वपिसं सत्वानुलम्बिनी व धर्मानुलम्बिनी करुणाया भलसा कयाः प्राणीपिन्त उद्धार याइगु खःसा शून्यता प्रभास्वर ज्ञान लाभ यायेधुकुपिं बोधिसत्त्वपिनिगु करुणा अनालम्बिनी (आलम्बन हे म्वाःगु)^{२०}, निष्प्रपञ्च व द्वयमुक्त जुइधुकु जुयाः प्राणीपिन्त गुबल्य् तक्क हित यानाच्वनेगु धैगु न्ह्यसः हे वइमखु । तथागतगर्भं वा अनालम्बिनी, निष्प्रपञ्च, द्वयमुक्त, प्रकृतिपरिशुद्ध नग्न मूल प्रज्ञा ज्ञान साक्षात्कार यायेधुंका प्राणीपिन्त कल्पतक्क हे हित यायेमाःसां निर्विकल्प जुयाः हित याना तु च्वनाबिज्याइ । छायाधाःसा व ज्ञान (प्रज्ञा) य् न्हापा, आः व लिपा धैगु छुहे विकल्प वा विचार दैमखु । पारमिता व मन्त्रया अभ्यासया बलं थुजाःगु ज्ञान साक्षात्कार यायेधुकुपिं बोधिसत्त्वपिनिगु

निर्माणकाययात सँय भाषां टुल्कु धकाः धाइ । निर्माणकायपिं मध्ये दकल्य तःधम्ह व उत्तमम्ह निर्माणकाय शाक्यमुनि बुद्धं हे खः । शाक्यमुनि बुद्धं निर्माणकाय बोधिसत्त्वपिसं नं थःगु हरेक जन्मय् धर्मकाय ज्ञान प्राप्त याना संसारं चम्बुइक पार जुया वनेधुंकुगु जुसां बोधिसत्त्वसंवरकथं प्राणीपिन्त गुबलय् हे त्वतिमखु, बारंबार थ्व संसारय् बिज्याना तु च्वनी अलय् हान हानं सत्त्वपिन्त उद्धार याना थः न पूर्णरूपं उद्धार जुया वनेगु जुल । दकल्य तःधम्ह व उत्तमम्ह निर्माणकाय वा टुल्कु शास्ता शाक्यमुनि बुद्ध छम्ह छक आतकः सम्यक् सम्बुद्ध जुयाबिज्याम्ह खः व भद्रकल्पया प्यम्हम्ह बुद्ध न खः । आः महाकारुणिक शाक्यमुनि बुद्धयागु धर्मशासन न्ह्यावनाच्वंगु दु । थ्व धर्मशासन सिमधतल्ले सुनानं शाक्यमुनि बुद्धयागु थाय् काये फैमखु । निर्माणकायपिसं न प्राणीपिन्त उद्धार यायेत असंख्य जन्मत कयाःतु च्वनी अले पारमिता व मन्त्रया अभ्यासपाखें धर्मकाय ज्ञान साक्षात्कार याइ । तर प्राणीपिन्त उद्धार यायेगु इवल्य थःम्ह काइगु हरेक जन्मय् हान हानं धर्मकाय ज्ञान साक्षात्कार याये मालि तर सम्यक् सम्बुद्ध शाक्यमुनि बुद्ध न्ह्याबलय् वहे धर्मकाय ज्ञानय् हे च्वना बिज्याइ । तच्चःगु वैराग व बोधिचित्त मनय् पिज्वयेका फुक्क पारमिता पुवंका वज्रयानया अभ्यास गथेकि गुरु योग, देव योग (उत्पत्ति क्रम व सम्पन्न क्रम), महासन्धि, नरोपाया षडयोग, महामुद्रा आदि थी थी अभ्यासपाखें छगू हे जन्मय् नं साधकं बुद्धत्व लाभ याना कायेफइगु खः । अले व साधकयात सिद्ध धकाः धाई । वसपोलपिनि नं धर्मकाय, सम्भोगकाय व निर्माणकाय हे लाभ जुइ । शाक्यमुनि बुद्धं थे वसपोलपिसं नं प्रकृति प्रभास्वर चित्त वा धर्मकाय चित्त हे साक्षात्कार याना बिज्याइ । तर शाक्यमुनि बुद्धया धर्मकाय चित्त गुबले हें क्षय जुइमखु अले वसपोल खालि सम्भोग कायया रूपय् जक प्राणीपिन्त हित याना बिज्याई, जन्म हे काःबिज्यासां खालि औपपादक जन्मवा गर्भ जन्म मखुगु स्वतः जन्म पदमसम्भव थें जक जुइ । तर न्हाचः धयाथें सिद्धपिनिगु धर्मकाय चित्त थ्व जन्म फुनावनां मेगु जन्म कायेबलय्

हान साक्षात्कार यायेमा, हानं शिक्षा दिक्षा लाभ याना कायेमा । उकीं शाक्यमुनि बुद्धयात सम्यक् सम्बुद्ध धकाः धाइ व थौकन्हे शाक्यमुनि बुद्ध यागु हे शासन चलेजुयाच्वंगु दु । तर सिद्धपिं खालि चित्तबुद्ध पिं जक खः । तर बोधिसत्त्वया रूपय् बारंबार निर्माणकायिक जन्म कया त्रिकोटिपरिशुद्ध रूप अर्थात् शून्यताज्ञानसहित प्राणीपिन्त हित यायां अन्त्य वसपोलपिनि शाक्यमुनि बुद्ध थें हे सम्यक् सम्बुद्ध जुयाबिज्याइतिनि । थ्व फुक्क च्वये महायानाचार्य असंगं अप्रतिष्ठित निर्वाणया बारेय् च्वयाबिज्याःगु श्लोकया व्याख्या खः ।

नेवाः बुद्धधर्मय् अप्रतिष्ठित निर्वाणय् च्वना बिज्यापिं निर्माणकाय गुरुजुपिं

नेवाः बुद्धधर्म महायान बुद्धधर्म खः धकाः न्हाच हे न्ह्यथनेधुंकुगु खँ खः । धात्थें धायेगु खःसा महायान तन्त्रनय वा वज्रयानया गुरुजु अर्थात् वज्राचार्य गुरुजुपिसं अप्रतिष्ठित निर्वाणय् च्वनाः महायान वज्रयान गुरया रूपय् सत्त्व हित यायेमाःगु खः । न्हापाया नेवाः वज्राचार्यपिं गथेकि सुरतवज्र, शाश्वतवज्र, लीलावज्र, अद्वयवज्र, वागीश्वरकीर्ति, चिथेरपाद, पण्डेपाद, मञ्जुदेव, शान्तिकराचार्य, हँकार वज्र सिद्धि प्राप्त जुपिं गुरुजुपिं हे खः । अभ्र धीः पत्रिकाय् श्री विजय राज वज्राचार्यजुं हिन्दी भाषां च्वयाबिज्याःगु नेपालके सिद्ध वज्राचार्यकी जीवनी तथा कृतियाँ शीर्षकया च्वसुलिइ नेपाःया स्वीनिम्ह उजाःपिं बोधिसत्त्व सिद्ध गुरुपिनिगु नां धलः बिसें वसपोल फुक्कसियागु नं छत्वाचाः वर्णन नं यानातःगु दु ।^{११}वसपोल सिद्ध गुरुजुपिसं बोधिचित्तोत्पाद याना पारमिता नापं वज्रयानया अभ्यास नं याना जन्म कायेम्वालेधुकूपिं जुंसा अप्रतिष्ठित निर्वाणय् च्वनां सकल प्राणीपिन्त उद्धार याना बिज्याइपिं सिद्ध गुरुजुपिं न खः । वसपोलपिं भोट देशं बिज्याःपिं काय्, साक्या बौद्ध परम्पराय् संस्थापक गुरुपिन्त हे वज्रयानया उपदेश बियाबिज्याःपि गुरुजुपिं खः ।

उपसंहार

नेवा: बुद्धधर्म परम्पराया बोधिसत्त्व आदर्शकथं अप्रतिष्ठित निर्वाण धैगु शीर्षकया थुगु प्राज्ञिक लेखयमन्त्रनयसहितगु महायान बुद्धधर्मया पर्यायकथं नेवा: बुद्धधर्मयागु बोधिसत्त्व शिक्षाया रूपय् मसिङ्कुसे मगा:गु अप्रतिष्ठित निर्वाणया खँ त दुवाला: अनुसन्धान यायेगु ज्या जुल: । वहे कथं दकले न्हापां नेपा: गालय् वा नेपालमण्डलय् न्हापानिसं अभ्यास जुयावया:चवंगु महायान वज्रयान बुद्धधर्मयात विदेशीपिसं भिन्त्यागु शताब्दीनिसं तिनि नेवा:बुद्धधर्म धका: अध्ययन अनुसन्धान यानाहल धैगु ख: न्त्यथना:गु जुल । अनलिं प्यंगु शताब्दीया महायानाचार्य असंगया अप्रतिष्ठित निर्वाणया बारे धापू त न्त्योव्वये धुंका उकेयागु हे व्याख्याकथं अप्रतिष्ठित निर्वाणकथं गथे याना बुद्ध बोधिसत्त्वपिसं बोधिसत्त्व चर्या यानाबिज्याइगु ख: धैगु ख: विस्तृत रूपं न्त्योव्वयेगु ज्या जुल: । अले नेपा:या न्हापायापिं प्रसिद्ध वज्राचार्यपिसं न गथे थ्वहे अप्रतिष्ठित निर्वाणया बोधिसत्त्व आदर्शकथं बोधिसत्त्वचर्या यानाबिज्यात धैगु खँ न न्त्यथनागु जुल ।

भीगी परम्परागत महायान वज्रयान बौद्ध धर्म धैगु भिपिं नेवा बौद्धपिनि लागि छ:गु अतिकं लोकं ह्वा:गु, अतिकं त:धंगु गौरवया धर्म ख: । थौकन्हे थ्वहे गौरवं जा:गु बौद्ध परम्परायात नेवा: बौद्धधर्म धका: अध्ययन अनुसन्धान याना विद्यावारिधि तक हे कायेधुंकूपिं विदेशी विद्वान त आपालं आपालं खनेदया वयेधुंकल । थुपिं फुक्क विदेशी व भीपिं स्वदेशी नेवा:बौद्धधर्मावलम्बीपिसं न आ:तक भीसं अभ्यास यानावया: चवना:गु महायान वज्रयान बौद्ध परम्पराया बारे अप्व: याना जातिगत विशेषता, संस्कृति, कला, शिल्पकला, बहा बही, नख:चख:, जात्रा, तजिलजि, कर्मकाण्ड जक हे सिङ्का

चवनागु जुल । थुकियागु दर्शन, बोधिसत्त्व चर्या अभ्यास, सिद्ध चर्या अभ्यासया बारे सिङ्केगु, अध्ययन अनुसन्धान यायेगु, थुङ्केगु कुत: मजुल । थुकेया खनेदुगु लिच्व: कथं भीसं बोधिसत्त्व चर्या थ:गू जीवनय् नं छ्यले मसयावल: । अभ्, शाक्यमुनि बुद्धया कुलय् जन्म जुपिं थौकन्हे पिं अप्व धैथें मस्त युवा वर्गतय्सं ला बुद्धधर्मया बारे चिकिचाधंगु खँ तक न मसिका चवनेमाल । न्हापायापिं बोधिसत्त्व सिद्ध वज्र आचार्यपिनिगु परम्परा म्वाकातयेगु भीगीदायित्व व कर्तव्य नं ख: । उकिया लागि भीसं खालि नेवा: बौद्धधर्मानां स्वापू दुगु नख:चख:, जात्रा, कर्मकाण्ड, जातक अवदानया बाखं कनेगु इत्यादिई जक थ:त सीमित याये मजिल । थुपिं न मदयेकं मगा: छाया:सा थुपिं अभ्यास त पुण्यसम्भारया पक्ष हे ख: । तर भीत ज्ञानसम्भार सहितगु पुण्य सम्भार मा:गु ख: । उकिया लागि भीसं नेवा:बौद्ध धर्मया महायान वज्रयानया दार्शनिक व चर्या पक्ष, थुकिया शिक्षा गथेकि प्यंगुचित्त निवृत्ति अभ्यास, वैराग, मैत्री, करुणा, परात्मपरावर्तन बोधिचित्तोत्पाद, पारमिता, शून्यता ध्यान, शुद्ध दर्शन, वज्रयान पूर्वागत अभ्यास, इत्यादि धैगु गुजा:गु ख: धैगु विषयलय् नं व्यापक अध्ययन अनुसन्धान याना सिङ्केमा:गु दु अले अभ्यास यायेमा:गु दु । थ्व हे इवल्य अप्रतिष्ठित निर्वाण नं उजा:गु हे विषय जुगुलिं थुकिया बारे भी नेवा:बौद्धतयसं सिङ्के हे मा:गु जुल । थ्व हे आज्जु नुगलय् तया: थ्व: च्वसु च्वयागु जुल । थ्व: च्वसु चिकिचा हाक:गू जक जुल । थुकेया विषयलिइ यक्व: हे अनुसन्धान याये बाकी हे दनि । अथे जूसां तबि थ्व च्वसुपाखें थ्व ख्यलय् छुं भचासां तिब: बिङ्गु ज्या जुइला धका: भलसा कयाचवना: ।

भवतु सर्व मङ्गलम् ।

पादटिप्पणी

१. Kazumi Yoshizaki, *The Kathmandu Valley as a Water Pot: Abstracts of Research papers on Newar Buddhism in Nepal*, Kathmandu: Vajra Publications, 2012, pp. 7-8.
२. Mary Shepherd Slusser, *Nepal Mandala: A Cultural Study of the Kathmandu Valley Volume I: Text*, New Jersey: Princeton University Press, 1978, p. 18.
३. धनवज्र वज्राचार्य, *लिच्छवीकालका अभिलेख*, काठमाडौं: नेपाल एशियाली अध्ययन संस्थान, १९७३, पृ. २० ।

४. John K. Locke, *Karunamaya: The Cult of Avalokitesvara-Matsyendranath in the Valley of Nepal*, Kathmandu: Sahayogi Prakashan, 1980, p. 378.
५. मीन बहादुर शाक्य व शान्त हर्ष वज्राचार्य (अनु.), *स्वयम्भू पुराण*, ललितपुर: नागार्जुन बौद्ध अध्ययन संस्थान, २००१, पृ. ३ ।
६. Will Tuladhar Douglas, *Remaking Buddhism for Medieval Nepal: The Fifteen Century Reformation of Newar Buddhism*, London & New York: Routledge Taylor & Francis Group, 2006, pp. 7-10.
७. थुकेया बारे थप जानकारीया लागि स्वया बिज्याहुँ : Min Bahadur Shakya, *An Historical Analysis of Monasticism in Newar Buddhism*, pp. 1-17. थ्व च्वस् <https://www.scribd.com/document/19264846/A-Historical-Analysis-of-Monasticism-in-Newar-Buddhism> य् उपलब्ध जुई ।
८. रामशङ्कर त्रिपाठी (सं), *प्रज्ञापारमितोपदेशशास्त्रे आचार्यहरिभद्रविरचिता अभिसमयालंकारवृत्तिः स्फुटार्थाः*, (सारनाथ : केन्द्रीय तिब्बती उच्च शिक्षा संस्थानम्, १९२१), पृ. ५ ।
९. तद्बोधिचित्तं द्विविधं विज्ञातव्यं समासतः । बोधिप्रणिधिचित्तं च बोधिप्रस्थानमेव च ।। बोधिचर्यावतार - १/१५ । हेर्नुहोस् : पि. एल. वैद्य (सं), *शान्तिदेवविरचितः बोधिचर्यावतारः प्रज्ञाकरमतिविरचितया पञ्जिकाख्यव्याख्यया संवलितः*, (दरभंगा : मिथिलाविद्यापीठ, १९६०), पृ. ११
१०. मिलन शाक्य (अनु.), *आचार्य गम्पोपा विरचित सद्धर्मचिन्तामणिमोक्षरत्नालंकार*, ललितपुर: नागार्जुन बौद्ध अध्ययन संस्थान, २००८, पृ. सं. ८४ ।
११. हरिप्रसाद शास्त्री, *अद्वयवज्रसंग्रह*, बरोडा: ओरियन्टल ईन्स्टिट्यूट, १९२७, पृ. सं. १४ । संस्कृत पाठ: महायानं च द्विविधम्, पारमितानयो मन्त्रनयश्चेति ।..(३. तत्त्वरत्नावली)
१२. पि. एल. वैद्य (सं) *असङ्गविरचितः महायानसूत्रालङ्कार*, दरभंगा : मिथिलाविद्यापीठ, १९७०, पृ. १२१
१३. Karma Migme Chodron (tr.), *Mahāyānaśāstra*, Louvain: Institut Orientaliste, Université de Louvain, 1973, p. 353.
१४. पूर्वोक्त पादटिप्पणी ल्या: १२ ।
१५. तस्मादनुत्तरायाः सम्यक्सम्बोधेः स चित्तोत्पादो मूलम् । (चित्तोत्पादपटलम्, बोधिसणव भूमि) । स्वयाःदिसं : नलिनाक्ष दत्त (सं.), बोधिसणवभूमि (पटना : काशीप्रसाद जायसवाल अनुशीलनसंस्थान, १९७८), पृ. ८ । बोधिसणवभूमि प्यंगू शताब्दिका बौद्धाचार्य असङ्गचव्याबिज्याःगु योगाचारभूमि शास्त्रयाछगूसफू खः । योगाचारभूमि जम्मा भिन्हेगूसफूत दुगू सफूमनाः खः । भिन्हेगू सफूया नां थुकथं खः : १. पञ्चविज्ञानकायसम्प्रयुक्ता भूमिः, २. मनोभूमिः, सवितर्का सविचारा भूमिः, ४. अवितर्का विचारमात्रा भूमिः, ५. अवितर्काविचारा भूमिः, ६. समाहिता भूमिः, ७. असमाहिता भूमिः, ८. सचित्तिका भूमिः, ९. अचित्तिका भूमिः, १०. श्रुतमयी भूमिः, ११. चिन्तामयी भूमिः, १२. भावनामयी भूमिः, १३. श्रावक भूमिः, १४. प्रत्येकबुद्धभूमिः, १५. --- (प्रस्तुत ग्रन्थ), १६. सोपधिका भूमिः, १७. निरुपधिका भूमिः । थुपिं फुक्क भिन्हेगू सफूत प्यंगू न्यागू बाहेक आः संस्कृत भाषां मदय् धुकल । भोट देशय् चीनय् जक आःतक अनुवादया रूपय् जक ल्यँदनि ।
१६. तथैव श्रावकाः सर्वे प्राप्तनिर्वाणसंज्ञिनः । जिनाथ देश्येतस्मै विश्रामोऽयं न निर्वृतिः ।। अर्थात् सकल (प्रत्येकबुद्ध) वश्रावकपिसं 'जिं निर्वाण प्राप्त याःधुनँ धकाः बिचाः याई । इमित भगवान् बुद्धं धयाबिज्याई :-“थ्व ला विश्राम जक खः, (धात्थे) निर्वाण मखु नि ।” हेर्नुहास् : पि. एल. वैद्य (सं.), *सद्धर्मपुण्डरीकसूत्रम्*, (दरभंगा : मिथिला विद्यापीठ, १९६०), पृ. ५५
१७. यावत् निष्ठ नभस्य भवेया सणव अशेषत निष्ठ तथैव । कर्मतु क्लेशतु यावत् निष्ठा तावत् निष्ठ मम प्रणिधानम् । आर्यभद्रचर्याप्रणिधानराज - श्लोक ४६, गण्डव्यूह सूत्र । स्वयाःदिसं : पि. एल. वैद्य, *गण्डव्यूहसूत्रम्* (दरभंगा : मिथिलाविद्यापीठ, १९६०), पृ. ४३४ ।
१८. पि. एल. वैद्य, *शान्तिदेवविरचितः शिक्षा-समुच्चयः*, (दरभंगा: मिथिला विद्यापीठ, १९२१), पृ. ३
१९. पूर्वोक्त पाद टिप्पणी ल्या: ८ ।
२०. पूर्वोक्त पाद टिप्पणी ल्या: १०, पृ. ११४ ।
२१. सम्बोद्ध रिन्पोछे व वज्रबल्लभ द्विवेदी, धीः ल्या: १४, सारनाथ: केन्द्रीय उच्च तिब्बती शिक्षा संस्थान, १९५२, पृ. १४५ ।

गुइतःया तग्वः चिभाः

ज्ञानेन्द्र शाक्य

यल देय्या पूर्वखि सिथय् लाःगु ऐतिहासिक महत्वं जायाच्वँगु प्राचीन थाय् गुइतः त्वाः खः । थुगु त्वालय् प्रथम श्री महाविहार, वसुच्चशील महाविहार व गुस्तल महाविहार नाँया स्वँगु मूल बहिःत छथासं दया थःथःगु हे संघ व्यवस्था दया च्वँगु लगायत अनेक विशेषतां जाःया च्वँगु दु । सक्षिप्तं थुपि विशेषतात थुकथं दु ।

१) धँल्याः हिटी व गुइतः अजी - गुँला पर्वया अवसरय् बहिःछः ब्वयेगु परम्परानुसारं थन त्वालय् धँल्याः हिटी व गुइतः अजीया प्रतिमा ब्वया तइगु दु । गुकि यात आपालं श्रद्धालुपिन्सं भाद्र कृष्ण प्रतिपदा कुन्हु थन वया दर्शन व पूजन याःवयेगु यानावयाच्वँगु दु ।

२) तुलाँ पौ - दीपंकर तथागत प्रमुख भिक्षुसंघ विज्याका सर्वानन्द जुजुं दीपावती नगरय् सम्यक् दान पञ्जदान न्यायेकुगु बाखँ दुथ्याना च्वँगु सर्वानन्द नृप जातक चित्रित ३६ फिट हाकःगु तुलाँ पौ बहीद्योः ब्वयेगु भुवलय् ब्वयेगु यानावयाच्वँगु ।

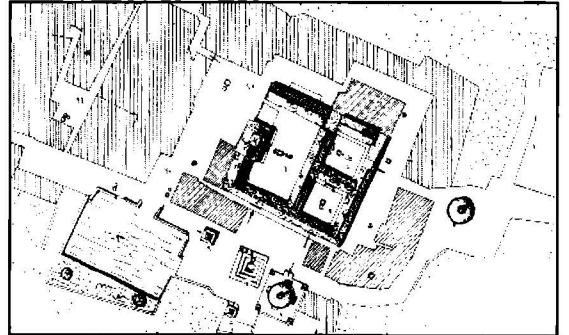
३) पञ्जदान पर्व - पञ्जाष्टमीया दिनस पञ्जदान न्यायेका हनेगु परम्परा दकले न्हापां शुभारम्भ जूगु थाय् या रूपय् प्रसिद्धगु ।

४) गुंगु अंक लिसे संयोग - थुगु त्वाः गुंगु तला दुगु देगः, गुधाः हिटी, गुंगु तं आदि गुंगु अंक मिलय् याना धर्मकिर्ति त निस्वना तःगुलिं 'गुसतल' धका नामाकरण जुया च्वँगु ।

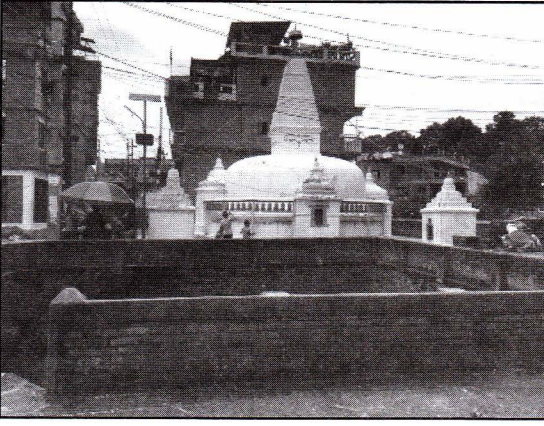
५) बुद्ध मूर्ति - नेपाःया बहा बहिःस स्थापना याना तःगु क्वापाःछः, गन्धुरीदेवताया मूर्ति त मध्ये दक्खिसिवे तःधिकःगु बुद्ध मूर्ति निस्वना तःगु ।

६) सर्वप्राचीन अभिलेख - यल देशय् दुगु बहाःबहिःस दया च्वँगु अभिलेखत मध्ये दक्खिसिवे पुलाँगु शिलाभिलेख' दुगु बहिः प्रथम श्री महाविहार जुया थुगु बहिः ऐतिहासिक प्रमाणया आधारय् हालया लागि सर्वप्राचीन बहिः जुया च्वँगु दु । (राजवंशी, २०७२, पेज - ७४)

थुजाःगु हे अनेक विशेषतां जाया च्वँगु थुगु त्वालय् निस्वना तःगु थी थी धर्मकिर्ति त मध्ये वसुच्चशील महाविहारया चुलचु च्वँगु तःगो चिभाः (धान्याराश्याकृति चैत्य - हिटी फुसेच्वँगु चिभाः) व गुस्तल महाविहारया चुलचु च्वँगु तग्वः चिभा (वेदिकोपरिस्वयम्भू चैत्य - गःसि चिभाः) नं खः (शाक्य, २०५० पेज-४८) । थुपि मध्यय् हिटीफुसय् च्वँगु चैत्यया ऐतिहासिक सांस्कृतिक महत्त्व व चैत्य वास्तुकलाया म्हासिका थन न्हयथनागु दु ।

गुइतः त्वाःया नक्सा

गुडतःया हितिफुसय् च्वंगु तवः चिभाः
(धान्याराश्याकृति चैत्य)

स्तुप - चैत्य - चिभाः

बौद्ध वास्तुकला धायेबले प्रमुखतः विहार व स्तुप वा चैत्य न्ह्योने वइ । विहार बुद्ध सहित भिक्षुसंघ च्वनेत दयेका तइगु आवास खः थें स्तुप व चैत्य बुद्ध व बुद्धज्ञानया प्रतिक स्वरूप पूजा, ध्यान व प्रशिक्षणया लागि निर्माण याइगु वास्तुकला खः गुकि विहारय् थें दुने वना निवास यायेगु याइ मखु । स्तुप व चैत्य दयेकेगु परम्परा बुद्ध सिवे यक्व न्हापां निसैं हे दुगु खः । अथेहे बुद्धकालय् बुद्धया अस्थिधातु, केशधातु, दन्तधातु गर्भय् तथा चैत्य दयेकेगु प्रसँग थन उल्लेखनीय जु । बौद्ध वाङ्मयय् चैत्य प्यथी कथं ब्वथलातःगु दु ।

- १) शारीरिक चैत्य - भगवान बुद्धया शरीरया अस्थि अथवा अन्य धातु गर्भय् तथा दयेका तइगु,
- २) परिभोग चैत्य - भगवान बुद्धं प्रयोग याःगु वस्तु गर्भय् तथा दयेका तइगु,
- ३) उद्देश्य चैत्य- लोकय् पुण्य अभिवृद्धि यायेगु पवित्र उद्देश्य श्रद्धालुपिन्स दयेकिगु,
- ४) धर्म चैत्य- धर्म संग्रहयाःथाय्, संयायन याःथाय् उकिया संस्मरणया रूपय् दयेकिगु वा अमूल्य धर्मस्कन्ध गर्भय् तथा दयेकिगु

नेपालय् हाल स्तुप, चैत्य व चिभाः पर्यायवाची कथं छ्यलेगु याः । यद्यपि थुपिं खँवःतय् दथुइ छुं भेद दु । थुकियात छको दुवाला स्वये ।

स्तुप -

‘स्तुप’ खँवःया अर्थ इतिहास कालक्रमानुसार थी थी कथं दु । उपिं मध्यय् अस्थिधातु तथा चा व लोहें दौमुना दयेकिगु द्वं यात बुद्धकालय् ‘थुवे’ धाइगु खः । उथेंहे जाःगु द्वंयात नेपालय् ‘थुवे’ खँवः अपभ्रंश जुया ‘थुर’ धका धयावयाच्वंगु दु । थ्व थुवे यात संस्कृतं स्तुप धाइगु खः । नेपालय् यलया प्यंग थुर वाहेक द्वक्व थजागु वास्तुकलायात चैत्य हे धका सम्बोधन यानावयाच्वंगु दु । स्वयम्भू महाचैत्ययात स्तुप धका सम्बोधन गनयाना तःगु मदु । अंग्रेज लेखकपिन्स जक स्तुपा धका प्रयोगय् हःगु खः । उकिं नेपाःया सन्दर्भय् यलया प्यंग थुर जक स्तुप खः । बाकि दक्व चैत्य खः ।

चैत्य -

चैत्यया अर्थ दुवाला स्वयवले पं हेमराजं (२०५०) स्वथी कथं न्ह्यवया तःगु दु ।

क) ‘चित्त चैतन्य चैत्य’- स्वयम्भू पुराणस दुथ्याना च्वंगु शाक्यमुनि बुद्धं श्री स्वयम्भू महाचैत्य दर्शन याःविज्यावले याःगु स्तुति वाक्यस चैत्ययात ‘नैराकारं निरञ्जनं गगनवदनिशं चित्त चैतन्य चैत्य’ अर्थात् आकाश समान जुया छुं आलम्बनलिसे लिप्त मज्जुगु प्रभाश्वरथें सर्वदा प्रकाशमान जुयाच्वंगु सदाकालं जागृतगु चैतन्य स्वरूप चित्त हे चैत्य खः धका परिभाषित याना तःगु दु ।

ख) ‘चिताया वस्तु’- बुद्ध बोधिसत्त्वपिनिगु शरीरयात विधिवत् आदहनोत्सव अग्नि संस्कार यायेधुंका ल्यंदैगु अस्थिधातु अर्थात् चित्तिवस्तुयात नं ‘चैत्य’ धाई । थुजागु चित्तिवस्तु संग्रहयाना अनुयायीपिन्स

भविष्यपर्यन्त वसपोलपिनिगु गुण लुमका गौरव
तयेगु, धर्म सवेग उत्पन्न जुइकेया लागि स्थापना
याइगु स्मारकयात नं 'चैत्य' धका धाई ।

न) बुद्धया पुण्यकिर्तिया संग्रह - भगवान बुद्धया गुलिनं
पुण्य किर्ति दु, उगु सम्पूर्ण कुशलमूल संग्रहयात
नं चैत्य धका धया तःगु जुल ।

समग्रय् स्वयवले बुद्ध ज्ञानया प्रतिक कथं
धर्म सवेग उत्पन्नयायेगु निमित्तया रूपय् प्यंगू सवेजनीय
स्थल (बुद्ध जन्मस्थल, ज्ञान लाभ याःगु थाय्, धर्मचक्र
प्रवर्तन याःगु थाय् व महापरिनिर्वाण जूगु थाय्) लगायत
मनतयगु वस्ती नगरया थाय् थासय् दयेका तइगु
धर्मया चिं यात हे चैत्य धका थुइकेमा ।

नेपाःयागु सन्दर्भय् नेपालमण्डलया बौद्ध
संस्कृतिया मुक्कं आधार स्वयम्भू धर्मधातुवागिश्वरया
ज्ञान जुयाच्वंगु जुया नेपाया दक्कं चैत्य आदिबुद्ध धर्मकाय
स्वरूपगु स्वयम्भू महाचैत्ययागु हे प्रतिलिपि कथं दयेका
तइगु खः । उकिंजुया नेपाल मण्डलस दयेका तइगु
दक्क चैत्यय् निम्नानुसार लक्षण प्रमाण अनिवार्य रूपं
दया चवनी ।

- १) नागहृदया प्रतिक - नागहृदया प्रतिक स्वरूप नागो
नं धिरेयाना तइ । अन्यथा लः याप्रतिनिधित्व
जुइगु अन्य वस्तु आकृति दयेका तइ ।
- २) पलेस्वाँ - अनं चवय् सहस्रदल पलेस्वाँ स्वरूप
पद्मावली
- ३) चैत्य ग्वः - पलेस्वाँ नं उत्पन्न जूगु ज्योतिरूपयात
तोपुया तःगु चैत्य ग्वः ।
- ४) मिखा व उर्णा च्वया तःगु हर्मिका,
- ५) नेपाःया मौलिक शैलीया मज्जू - त्रयोदश भूमि
तगिं, यष्टिमूल व ज्योतिरूप स्वरूप उष्णीष
चुडामणि सहितगु गज्जू

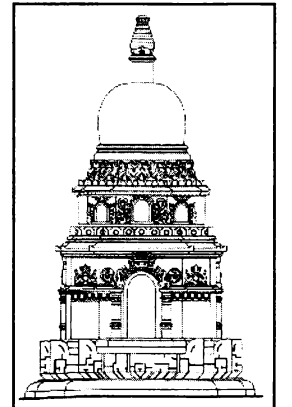
चिभाः -

विभिन्न थाय् थासय् प्रतिष्ठापित जुया च्वंगु
चैत्य चिभाःया स्थापना सम्बन्धी अभिलेखय् उल्लेख
जुया च्वंगु खंग्वःत व उकिया विकासक्रमयात
विचाःयाना स्वय् वले 'चिभाः' खंग्वःया व्युत्पत्ति
सम्बन्धी निगू कथंया धारणा कायेमाःगु खनेदु ।

क) चैत्य विहार

'चिभाः' खंग्वः 'चैत्य विहार' धैगु संस्कृत
खंग्वलं वःगु खः । थी थी प्राचीन मध्यकालीन
शिलालेखय् 'चैत्य विहार', 'चैत्य वाहार', 'चितु वहार',
'चैते वाहार' धैगु खंग्वः छयलेगु याना च्वया च्वंगु
दु । थथे 'चैत्य' व 'विहार' निगू खंग्वः स्वाना छगू हे
खंग्वः कथं छयलेगु याःगुया निगू कारण जुइफुगु
अनुमान दु ।

- १) चैत्य विहारया अभिन्न अङ्ग - प्राचीनकाय्
चैत्य विहारया अभिन्न अङ्ग कथं दयेकीगु जुया
चैत्य विहार खंग्वः नाप नापं प्रयोग जूगु खनेदु ।
- २) विहारया आकृति कथं दयेका तःगु प्यकुँलाःगु
संरचनाय् द्यःने दिका तःगु चैत्य- हानं शैली
कथं विचायाना स्वयबले स्वयम्भू, खास्ति थें
जाःगु चैत्यया गर्भगृह गुम्बज जक तग्वः जुइक
दयेका तइगु यात अप्पोयाना चैत्य वा महाचैत्य
जक धाइगु खःसा निगु तला, स्वंगु तला छें थें
जाःगु चतुष्कोणाकार
आधार तथा उकि
द्यःने तिनि चैत्यया
ग्वः दिका तइगु शैली
यात 'चिभाः' धायेगु
याःगु खनेदु ।
गुम्बजाकार स्तुपया
क्वय् या आधार एक
तले, बहुतले संरचना

विहारया आकृति खः । थुकिइ लुखा, इयाः, पौ, धलिं आदिया आकृति किया तःगु दै । थुकथं विहारया आकृतिया द्यःने स्वयम्भूया स्तुपाकार ग्वः दिका चैत्य व विहारया संयुक्त स्वरूप जुया च्वँगु जुया थुकियात चैत्य विहार धायेगु याःगु खः । थ्व हे शब्द अपभ्रंस जुया 'चि बाहाः' जुल । हान 'चि बाहा' खँग्वः 'चिभाः' जुवंगु खः ।

ख) चैत्य भट्टारक-

चैत्यया प्रतिष्ठा सम्बन्धी विभिन्न शास्य दया च्वँगु शिलाभिलेखय् 'चैत्य भट्टारक'^३, 'चैत्र भट्टारक'^४, 'चैते भदाद'^५, 'चैत्र भण्ड'^६ आदि प्रयोग जुयाच्वँगु खनेदु । 'चैत्य भट्टारक' खँग्व हे अपभ्रंश जुया लिपा 'चिभाः' जुगु खः धैगु नं विज्ञपिनिगु धापू दु ।

गुइतःया हिटिफुसय् च्वँगु तग्वः चिभाःयात नं चिभाः हे धाइगु खः यद्यपि थ्व स्वयम्भू, खास्ति चैत्यया पहःया खः । उकिं थ्व चिभाःया सन्दर्भय् क.२ कारण मिले मजू । क.१ वा ख. या कारण जक सम्भव दु ।

गुइतः तग्वः चिभाया भौतिक स्वरूपया वर्णन

वसुच्चशील महाविहार चिधँबहिःया पूर्वरिखे, बहिःलिं पिने गन्धुरीदेवताया चुलंचु यानाः दयेकातःगु तग्वः चिबाहाः वास्तुकला व प्राचीन मूर्तिकलाया छगू महत्वपूर्ण उदाहरणया कथं धस्वाना च्वँगु दु । थुगु चैत्यया दक्षिणपाखें सत्तिक गाःहिटी दु उकिं थ्व चिभाः यात हितिफुसे च्वँगु चिभाः धका म्हसिके फु । अथेहे गुइतः पुखू, तधिकम्ह गणेद्यः, चिधिकम्ह गणेद्यः, लाय् ब्वः आदि थुगु चिभाःया जवखंवया महत्वपूर्ण वस्तुत खः । थुगु चैत्यया शैली कथं थुकियात धान्याराश्याकृति चैत्य^७ धका उल्लेख याना तःगु दु । थुगु तःगः चिभा मुक्कं गुंग चैत्यं युक्त जुया नवचैत्यया संयुक्त स्वरूप जुयाच्वँगु दुः । गथे

धासाः थुर थें आकार जुयाच्वँगु तग्वगुः मूल चैत्य - १ ग, थुगु तग्वःगु चैत्यया अण्डभाग लिसे प्यपुना च्वँगु प्यँगु दिशाय् निर्माण याना तःगु पञ्चबुद्धया देगःया गजूया रूपय् फुसे निस्वनाः तःगु प्यँगः लिच्छिवि चैत्य^८ (थुगु शैलीया चैत्ययात अशोक चैत्य धका नं म्हसिका वया च्वँगु दु) - ४ ग, व तग्वःगु चैत्यलिसे भचा तापाक्क प्यंगु कोणाय् दयेकातःगु प्यँगः देगःचाया शीर्ष स्थानय् तथा तःगु प्यँगः लिच्छिवि चैत्य - ४ ग याना मुक्कं गुंग चैत्यया कलापूर्ण संयोजन थुकि जुया च्वँगु दु । तग्वःगु चैत्य एवं मेगु देगःचात दक्क १ फिट जाःगु फलय् दिका तःगु दु । चैत्यया थुगु फः चैत्य परिक्रमा यायेत गाक्क थाय् छिंका दयेका तःगु दु । चैत्य परिक्रमाया इवल्य् माने चाहिकेत चैत्यया छचाखेरं ओं मणिपद्मे हँ या षडक्षरी मन्त्र लिखित माने नं तथा तःगु दु । थुगु चैत्ययात क्वँ निसे च्वयेतक्क स्वया वनेवले थी थी तगिं तगिं याना थुगु चैत्य निर्माण जुया च्वँगु दु । थुपिं तगिं तयेगु वारे छसि कथं वर्णन थुकथं न्यथना च्वना ।

१) चिभाः फः

मूल चिभाःया दक्कसिबे क्वय्या तगिं २ फिट जाःगु वृताकारगु फः खः । थुगु वृताकार फःयात संस्कृत भाषा 'वेदिका' धकाः धाई । वेदिका नं नाःगोया द्यःने दिका तःगु थें याना दयेका तःगु दु । नाग धैगु लः या प्रतिक खः ।

२ ग्वः (अण्ड)

वेदिकाया च्वसँ पञ्चावली स्वरूपं भयो व उकिया द्योने नाःगो दयेका उकिं च्वय् चिभाःया अर्धगोलाकार 'ग्वः' अर्थात् 'अण्ड' (संस्कृत भाषा) दयेका तःगु दु । थुगु गुम्बज करिव १३ फिट जाः याना दयेका तःगु दु । थ्व गुम्बज बुद्धकाल व बुद्ध सिबे न्हापां निसे प्रचलनय् दुगु अस्थि वा अन्य वस्तु दुने तथा लोहँ वा चा द्वँ मुंका दयेकिगु 'थुवे' या स्वरूप

खः । 'अण्ड' या अर्थ 'बीज' खः । थुगु 'खँ' स दुने द्वक्व संसार न्ह्यना च्वँगु दुसा थ्व 'खँ' हे संसार नं खः । थुगु ग्वः यात विभिन्न बौद्ध साहित्यय् 'गर्भ', 'हिरण्य गर्भ', 'गर्भगृह' धका नं धया तःगु दु । थुकिया हे कारणं चैत्ययात 'धातु गर्भ'^९ नै धायेगु याः । थ्व कथं चिभाःया ग्वः संसार व निर्वाणया संयुक्त रूपया प्रतिक खः । उकिं ग्वः या गोलाकार पिण्ड संसार खः सा उकिया केन्द्र विन्दुतथागतगर्भया प्रतिक खः । थ्व हे तथागत गर्भयात विभिन्न सन्दर्भय् धर्मकाय, बोधिचित्त, आलय विज्ञान, बुद्ध गर्भ, सुगतगर्भ धका नं धायेगु याः । उकिं थुगु गर्भगृहयात चैत्य गर्भ धका नं धाई । थुगु ग्वः दिका तःगु भयो व नागो बाँलुगु तगि पद्मावली अर्थात् पलेहःया प्रतिक खः । पलेहःया अर्थ, अलिप्तता वा पवित्रता खः । पलेहःया द्यःने दिका तःगुया अर्थ (सुविशुद्धगु, सम्पूर्ण क्लेशपाखँ अलग्ग जुया च्वँगु अमूल्य महारत्न जुयाच्वँगु सारतत्त्व सुरक्षित जुयाच्वँगु धैगु खः (शाक्य २०५०, पेज २८) । माध्यमिक दृष्टि स्वयेवले शून्यता ज्ञान कथं संसार व निर्वाणय् छुं भेद खनि मखु । थुजागु हे सुविशुद्ध धर्मधातु ज्ञानकाय धर्मकाय स्वरूपगु चैतन्यया प्रतिक स्वरूप चैत्यया ग्वः दयेकातःगु खः । (Snodgrass, 1992)

३) 'चकूः' वा 'हर्मिका'

गुम्बजया द्यःने निगः मिखा व उर्णा च्वयातःगु वर्गाकारगु चकूः (संस्कृत भाषा 'हर्मिका' धका धाई, गनं थुकियात 'गला' धका नं धाई) दयेका तःगु दु । प्राचीन अशोककालीन स्तुपस अण्डया द्यःने यःसि पिहाँ वया च्वनिगु व उकियात छ्चाखेरं वालचिना (Fence) तइगु कथंया संरचना दयेकिगु खः । थ्वहे संरचना लिपा विकासक्रम लिसे थुकथं वर्गाकार संरचना दयेकेगु यात । नेपालमण्डलय् दुगु मेमेगु चैत्यय् नं हर्मिकाया शैली सादा कथं जक दयेका उकि मिखा व उर्णा च्वया तइ । बुद्धकालया शब्द हम्मीय^{१०}, हर्म्य

अर्थात धिरेयानातःगु थाय् धैगु शब्द हे संस्कृत भाषय् हर्मिका जू वःगु खः । चैत्यया विकासक्रमया इवल्य थुकियात थी थी कथंया प्रतिक स्वरूप दयेकेगु यात । उकि मध्ये हर्मिका बोधिमण्डप अर्थात् बोधिज्ञान लाभ याना विज्याःगु आसन गुगु स्थानं ज्ञानया ज्योति दक्व दिशाय् प्रसारित जुल । थ्वहे कारणं हर्मिकाया द्योने बुद्धभूमि बोधिसत्त्व भूमि रूपी भिन्स्वतगिं दिका तःगु जुल । अथेहे प्यँगू दिशाय् मिखा च्वयेगु प्रचलन नेपाःया मौलिक परम्परा कथं नेपालय् न्ह्यात गुगु लक्षण नेपाली चैत्यया म्हसिका जू वन । हर्मिकास च्वया तइगु मिखा बुद्धया मिखा खः गुकियात 'वज्रदृष्टि' धका धाई (Gutschow, 1997) । थुपिं प्यँगू दिशाय् च्वया तइगु मिखा वैरोचन बुद्धया संस्मरणकथं बुद्धया ज्ञानचक्षुं सर्वत्र भुवनय् सुदृष्टिं स्वयाच्वँगु धैगु अर्थ जुल ।

निगः मिखाया दथुइ जव तइकातःगु सँ अर्थात् 'उर्णा' च्वयातःगु दु । भगवान बुद्धया स्वीनिता महापुरुषलक्षण मध्ये कपालय् दइगु 'उर्णा' छगू नं खः । ललितविस्तर ग्रन्थय् उल्लेख जू कथं थुगु उर्णा रश्मी पिहावया मारचक्रयात नष्टयाःगु प्रसंग कथं थुगु उर्णा बुद्धया उगु मारजित रश्मीया प्रतिक नं खः । थुकियात तिलकरश्मी व गभस्तिमाला धका नं धाई ।

४) त्रयोदश भूमि तगि^{११}-

हर्मिकाया द्यःने नं नाःगो, भयो आदि तया उकिया द्यःने त्रयोदश भूमीया प्रतिक कथं वर्गाकारगु भिन्स्वँगू तगिं दयेका द्यतनातःगु दु । प्रत्येक तगिं क्वय्या सिवे च्वय्या तगिं भचा भचा चिधँ याना दयेका तःगुलिं थुगु भाग त्वाथः थे जुया गजू थँ आकार जुया च्वामुया वनाच्वँगु दु । गुइतःया निगोलं चैत्यया त्रयोदश भूमि खास्ति चैत्यया पहः वयेक वर्गाकार याना दयेका तःगु दु । उकि थँ हे हलःपौ रहित जुया च्वँगु दु ।^{१२} नेपालमण्डलय् प्रतिष्ठापित

चैत्यस थी थी कथं थुपिं भूमि तया दयेकिगु परम्परा दु । न्यागू, न्हेगू, भिन्धगू, भिन्धवंगू तगिंयाना दयेका तइगु मध्ये गुइतःया थुगु चिभाः भिन्धवंगू तगिंयाना दयेकातःगु जुया थुकियात वर्गीकरण कथं वज्रयानभूमि चैत्य धका धाइगु जुल^{१३} । (शाक्य, २०५० - पेज १४, Gutschow 1997 pg 23) योगदर्शन अभ्यासय् छसिंकथं पारजुया वनाच्वंगु जुया थुकियात धर्मपारङ्गतभूमि धका नं धाइ । थुकिइ नियमानुसार मार्गफलय् क्रमशः प्रतिष्ठित जुजुं वना बुद्धत्व प्राप्त यायेगु महाअनुक्रम क्यना च्वंगु खः गुकियात बुद्धयान धका धाई । थुपिं मध्यय् क्वं निसं न्यागू तगिं तक्कयात श्रावक भूमि खः, अनं च्वय् गुंगुगु तगिं तक्क प्रत्येकभूमि खः, अनं च्वय् भिगूगु तगिं तक्क महायानभूमि खः सा अनं च्वय् भिन्धवंगुगु तगिं वज्रयानभूमि खः ।

५) अम्बसाहाः

त्रयोदश भूमि तगिंया च्वसं छगः पादशीला तया उकिया द्यःने क्यरावाय्मो तया तःगु दु । थुगु बाय्म्वःअम्बः माः चिना दयेका तःगु थें आकृति ज्याना दयेकातइगु जुया थुकियात 'अम्बसाहाः' वा 'अम्बः' वा संस्कृतं 'आमलक' धका धाई । थुगु आकृति हिन्दु वा बौद्ध देगः न्ह्याग्गुलि नं गजुया क्वसं दयेका तई । उलिजक मखु परम्परागत बुद्धा कयातःगु थाँ स्वल धासां नं थजाःगु अम्बसाहाःया आकृति तयातःगु खने दै । प्राचीनकालय् अशोक स्तम्भया छ्योः (capital) या छगू भागया रूपय् दयेकेगु चलन जूगु खः । नेपाःलय् नं शुरुशुरुया लिच्छवि चैत्य (अशोक चैत्य)य् गजूलिइ थथे अम्बःसाहा तयेगु चलन मदु वरू चैत्यया क्वय् पाखेया भागय् कयातइगु थाँया आकृतिइ थाँया छ्योया रूपय् अम्बसाहा प्रयोग जुया च्वंगु दु (उदाहरणः आल्को हिटीया अशोक चैत्य, Gutschow 1997 pg 144)। विकासक्रमया इवलय् लिपा लिच्छवि चैत्यय् व क्यौं लिपाया चैत्यय् थुगु अम्बसाहाः चिभाः वास्तुशैलीया अनिवार्य लक्षण

कथहे त्रयोदश भूमि तगिंया च्वसं तयेगु याना वयाच्वंगु दु । अम्बःसाहाया थुगु आकृति बुद्धत्वया तेजं थिना च्वंगु सूर्यया प्रतिक कथं तइगु खः । नेपाःया चैत्य सम्बन्धी हस्तलिखित ग्रन्थय् थुगु अम्बसाहाः अथवा केरावायेम्बः यात आष्फानकविशुद्धी धका संज्ञा विया तःगु दु (Gutschow, 1997 pg 23) । भगवान बुद्धं खुदंतक याना विज्याःगु दुष्करचर्याया क्रमय् आष्फानक योग याना विज्याःगु खः । उकिं दुष्करचर्या पाखें पुला वना प्राप्त जूगू बोधिज्ञानया प्रतिक कथं थुकियात आष्फानकविशुद्धी धाःगु खः ।

६) यःसि (यष्टिका)

अम्बसाहाःया च्वसं सिंयागु थाँ थे जाःगु आकृति थहाँ वयाच्वंगु दु । गुकिया 'यःसि', 'यष्टि', 'यष्टिका', 'यूप', 'यष्टिमूल' आदि विभिन्न खँग्वलं म्हसिकावयाच्वंगु दु । थुगु यःसिं चैत्यया जगं निसं थहाँ वया च्वंगु खः । स्वयम्भू, खास्ति, गुइतः, पिम्वाहा, दौवहा, यट्खावाहा, सिंहवाहा, चिलचववाहा (किपू) या चिभालय् आतक्क सिंयागु हे यःसि तया तःगु दु । चैत्यया यःसिप्रतिकात्मक अर्थ थी थी कथं ज्याना तःगु दु ।

क) बोधि वृक्ष - साँची स्तुपथें जाःगु अशोककालीन स्तुपय् स्वचाः ग्वःलागु चक्रावली तया चिभाः ग्वःया द्यःने सिमा बुया वया च्वंगु कथं दयेकिगु खः । अथेहे भारतया अमरावती स्तुपय् कया तःगु लोहबुट्टाय् भन् स्पष्ट जुइक सिमाया हे आकृति कया तःगु दु । थुकि यात बोधिमण्डप (हर्मिका) स बुयावयाच्वंगु बोधिवृक्ष कथं कयातःगु दु ।

ख) सुविशुद्धधर्मधातु ज्ञानया प्रतिमूर्ति वैरोचन - पञ्चबुद्धात्मक चैत्यया अवधारणा कथं प्यम्ह बुद्ध प्यंगू दिशाय् विराजमानयाका तइगु खःथें वैरोचन तथागत मध्यस्थानय् विज्याइम्ह खः । थुगु यःसि सुविशुद्धधर्मधातु ज्ञानया प्रतिमूर्ति वैरोचन तथागतया प्रतिकया रूपय् कयाः तःगु दु ।

७) उष्णीषचुडामणि

यःसिया च्वकाय् अर्धगोलाकार ज्याना सर्वबुद्धमहामुकुट उष्णीषचुडामणिया रूप्य् ग्वारा छगः दयेका तःगु दु । थुगु मणि (हिरा) बुद्धरत्नया प्रतिक खः । वर्माया सर्वप्रसिद्ध स्वेदगों प्यागोडाया शीर्ष स्थानय् ला ७६ क्यारेटया असली हिरा हे तथा तःगु दु । थ्व मणियात उच्चकोटिगु दर्शनज्ञानया अनुत्तर बोधिरत्न धका संज्ञा विया तःगु दु । सम्पूर्ण चैत्यया सक्षिप्त रूप थ्व धर्मकाय स्वरूप रत्न जुइगु जुया चैत्ययात चैत्यरत्न धका नं सम्बोधन यायेगु याः । चैत्य सम्बन्धी हस्तलिखित थ्यासफूस त्रयोदश भूमि तगिं निसँ उष्णीषचुडामणितक्कया समग्र विषयवस्तु यात 'शून्यताविशुद्धि उष्णीषचक्र अनुत्तरसम्येकसम्बोधि भूमि' धैगु संज्ञा विया तल । थ्व अर्थय् चैत्यया त्रयोदश भूमिं निसँ मणि तक्कया ब्वः पाखें पृथग्जन जुयाच्चैपि सत्त्वपिंस बोसिसत्त्व संवर धारणयाये धुंका निसँ सम्येकसम्बुद्धत्व प्राप्त जुइबले तक्कया मार्ग महाक्रम क्यना च्वँगु खः ।

८) छत्र

चिभाःया यःसि व उष्णीषचुडामणियात तोपुइक सुवर्णछत्रं कुइकातःगु दु । सम्पूर्ण सम्येकसम्बुद्धत्व प्राप्त यायेगु मार्गक्रम ज्ञानयात उच्च आदरसत्कार यासे मणिरत्न जडेयाना तःगु भाव दुगु बुट्टा किया तःगु सुवर्ण छत्रं कुयेका श्रीशोभायमान जुइका तःगु जुल । सद्धर्मपुण्डरिक, ललितविस्तर, महाकर्मविभङ्ग, महावस्तु आदि ग्रन्थय् चैत्यस छत्र छायेगु पुण्यं चक्रवर्ती जुइगु, सुगति प्राप्त जुइगु, निर्वाण तक्क लाभ जुइगु खँ उल्लेख जुया च्वँगु कथं चैत्यस छत्रं कुइकिगु परम्परा न्त्यानावयाच्चँगु खः । थुगु छत्र चैत्यया अभिन्न अंग मखु । दातापाखे चढेयाःथाय् जक छत्र दइगु खः । गुइतःया हे गःसि चिभालय् थुजागु छत्र मदु ।

छत्रया च्वय् च्वामुगु गजू छुना तःगु दु ।

छत्रया द्यःने हानं छगू अम्बसाहाः दयेका उकि द्यःने कलस व उकि द्यःने च्वामुसे च्वँगु मणिरत्नया आकृति दयेका तःगु दु । गजूया थुगु भाग हिन्दु वा बौद्ध न्त्यागुनं देगल्य् दइगु कथहे खः । थुकि दुगु पूर्णकलशया अर्थ ज्ञानया पूर्णता खः । उकि द्यःने दुगु मणिया अर्थ शून्यता ज्ञानयात महारत्नया पद वियातःगु खः ।

चिभाःस प्रतिस्थापित मूर्ति व अन्य कलाकृतिया वर्णन

थुगु चैत्यय् नं अन्य चिभालय् थें तुं पञ्चबुद्ध मध्ये प्यम्हबुद्धपिनिगु मूर्ति प्यकुने स्थापना याना तःगु दु । पूर्वय् अभिताभ, दक्षिणय् रत्नसम्भव, पश्चिमय् अक्षोभ्य व उत्तरय् अमोघसिद्धि निस्वनाः तःगु दु । अदभूत रूपं थ्व चैत्यय् अक्षोभ्य बुद्ध व अभिताभ बुद्धया दिशा हिइका तथा तःगु दु । थथे अक्षोभ्य बुद्ध पश्चिम दिशाय् व अभिताभ बुद्ध पूर्व दिशाय् तःगुया कारणया विषयय् विभिन्न विद्वान् पिनिगु फरक फरक धापू दु ।^{१४} अर्थ पूर्ण रूपं थुकथं दिशा हिला तःगु खः वा जीर्णोद्धारया भुवल्य् अन्जानवस थथे जूवंगु खः वा अन्य कारणं खः - थ्व विषयस स्पष्ट कारण लुइकेया लागि थप अन्वेष्टण यायेगु बाकि हे दनि । पूर्व स्वकेमाम्ह अक्षोभ्य तथागत पश्चिम स्वका तःगुया कारण वसुच्चशील महाविहारया मूल गन्धुरीदेवता अक्षोभ्य चुलंचु लाकेया लागि दयेका तःगु खःला धैगु अनुमान जक यायेफु । अक्षोभ्य स्थापना यानातःगु थुगु पश्चिम पाखेया देगःचाया प्रमुखत्व क्यनेया लागि थुम्ह अक्षोभ्यया द्यःप्वाः च्वय् पञ्चबुद्ध अकितगु लोहँया तोलं नं तयातःगु दु । थ्व वाहेक चैत्यया प्यकुने प्यंगः देगःचा दयेका थी थी बुद्ध बोधिसत्त्वपिं निस्वना तल । इसान कोण (उत्तर - पूर्व) य् पद्मपाणी लोकेश्वर, आग्नेय कोण (दक्षिण-पूर्व) य् च्वँगु मूर्ति तज्ज्यागुलिं स्पष्ट मजू,

नैऋत्य कोण (दक्षिण-पश्चिम) य् धर्मचक्र मुक्ता
बुद्ध, वायव्य कोण (उत्तर - पश्चिम) य् पद्मपाणी
लोकेश्वर निस्वना तःगु दु ।

गुइतःया बहिःविहार लिसे सम्बन्ध

गुइतःया वसुच्चशील महाविहार व गुस्तल
महाविहार निगूलिं बहीया मूल गन्धकुटीया चुल्लं
मिलेयाना छगो छगो तग्वःगु चैत्यत निर्माण याना
तःगु दु । थनया स्वँगू बहिःविहारया संरचना स्वयेबले
न्हापा वर्गाकारया छगू हे जक बही निर्माण जूगु
खनेदु । कालान्तरय् थुगु बही निगू भागय् विभाजन
जुगु व थुकि मध्यय् निगूगु ब्व नं निगू विहारया रूपय्
विभाजन जूगु स्पष्ट जू । थथे विभाजन जुइ न्ह्यो
थनयागु विहारया स्वरूपया अनुमान प्रमाण कथं
विचाःयायेबले थुगु विहार चक्कंगु चुक दया तःधिकः
जुइक दयेकातःगु कास्यमूर्ति सहितया तज्जागु देगः
दुगु गुस्तल नामं प्रख्यातगु विहार जुया च्वँगु खः ।
विभाजनं लिपा लिपांगु कालय् बच्छि विहारया ब्वयात
प्रथम श्री महाविहार नामं प्रचलित जुगु खःसा ल्यँदिनिगु
बच्छि ब्वया पश्चिमपाखेया ब्वय् निर्माण जूगु विहारया
नाँ गुस्तल महाविहार व पूर्वपाखे निर्माण जूगु विहारया
नाँ वसुच्चशील महाविहारया नामं प्रचलित जुल ।
थुकथंया विहारया विभाजन गुवले जुल धका अनुमान
जक याये फइ, तथ्य प्रमाण लुइके मफुनि । ने.सं.
३५५ या तर्धं बहिःया मू देगः दुने भविष्यव्याकरण
मुक्ता बुद्धया पादपीठया अभिलेखय् तक्क हाल धया
वयाच्वँगु प्रथम श्री महाविहार नाँ प्रचलनय् मवनिगु
सिद्ध । थुगु अभिलेखय् 'तत्र प्राच्यां दिशि गुस्तलो
नामरम्यो विहार ...' धका उल्लेख जुया च्वँगु दु (वज्राचार्य, २०५६ - पेज ६९) । हिटी फुसेच्वँगु
चिभाः व गःसि चिभा निग्वलं लिपा निर्माण जूगु
निगू विहारया चुल्लं निर्माण जुया च्वँगु जुया थुपि
चिभाः त गुस्तल महाविहार व वसुच्चशील महाविहार

निर्माण जूवले हे वा थुपिं विहार त निर्माणं लिपा
तिनि निर्माण जूगु स्पष्ट जुइ ।

थुगु धान्याराश्याकृति चैत्य (हिटी फुसे च्वँगु
चैत्य) वसुच्चशील महाविहार व गुस्तल महाविहार
निगूलिं बहीया संघ दुजः पिनि देगुद्यः (कुलदेवता) या
रूपय् मानय् याना वसपोलपिं पाखें देपुजा कुन्हु
कुलपूजादि कर्मकाण्ड न्ह्याकावयाच्वँगु दु । थुकिं
नं थ्व चिभाःया वसुच्चशील महाविहार व गुस्तल
महाविहार लिसे क्वात्तुक्क सम्बन्ध दु धैगु स्पष्ट जू ।

इतिहास व प्राचीनता

थुगु चैत्य गुवले निर्माण जुल धैगु विषय
अभिलेख प्रमाणया अभावया कारणं तिथि मिति
क्वःछिइ मफु । अथे नं थ्व चैत्यस स्थापना याना
तःगु मूर्तिकलाया शैली, लोहँया जात आदि व थ्व हे
शैली निर्माण जुया च्वँगु गःसि चिभाःस दया च्वँगु
अभिलेख पाठ पाखें निम्नानुसार छुमां कायेफु ।

१) तःगो चिभा दयेकेगु परम्परा

नेपाःया बौद्ध वास्तुकला इतिहासय् थ्व शैलीया
तग्वः चिभा दयेकेदु परम्परा प्राचीन कालय् आपालं
दुगु व मल्लकालया उत्तरार्द्धय् थुजागु चिभाः दयेकेगु
परम्परा म्हो जुयावंगु खने दु । स्वयम्भू महाचैत्य,
खास्ति चैत्य व चावहीया धन्वं चैत्य लिच्छिविकालय्
हे निर्माण जूगु खँ स्पष्ट जूसां लिच्छिवि अभिलेखे
गनं नं थुपिं चैत्य तयेगु उल्लेख खनेमदु । केवल
विहारया नाँ जक उल्लेख जुया च्वँगु दु । इतिहासकार
पिन्स थुकिया अर्थ थुकथं अनुमान याःगु दु । भारतया
विहार निर्माण परम्पराय् विहार नापं तगो चैत्य
दयेका चैत्ययात विहारया हे अभिन्न अंगया रूपय्
काइगु खः । साँची स्तुप, नालन्दा महाविहारया
संरचना आदि आपालं थुकिया उदाहरण त भिसं
खंके फु । तिवारी (२००९ पेज ६५) या धापू कथं
लिच्छिविकालय् उल्लेख जुया च्वँगु शिवदेव विहार

धैगु खास्ति चैत्य हे खः व चाविहार धैगु आः या धनूँ चैत्य स्थान हे खः । गुइतःया विहारय् लुया वःगु ई.सं ५४० या लिच्छवि अभिलेखं थन विहार निर्माणया गतिविधि लिच्छविकालय् जुइधुकुगु खँ प्रमाणित जूगु अनुसार थुपिं तग्वः चैत्य त नं उवलेया विहार निर्माण परम्परानुसार उकथं हे विहारया अभिन्न अंग कथं लिच्छविकालं निसेँ हे दया वया च्वँगु धैगु अनुमान याये फु ।

२) प्रस्तर मूर्तिकला

वसुचवशील महाविहारया न्ह्योने च्वँगु थुगु चैत्यस प्रतिस्थापित पञ्चबुद्ध मूर्ति लिच्छविकालया मखुसां चैत्यया नैऋत्य कोण (दक्षिण-पश्चिम कुँ) य् च्वँगु देगःचाय् स्थापना याना तःगु मूर्ति खुगूगु शताब्दीया लिच्छविकालीन प्रस्तरकला खः । अथेहे छगूहे पहःलँ दयेका तःगु गुस्तल महाविहारया न्ह्योने च्वँगु 'गःसि चिभाः' या मूर्ति लिच्छवि शैलीया दया च्वँगु दु । थ्व बाहेक थुगु चैत्यलिसे स्वाना च्वँगु च्यागः चैत्य नं शैली कथं लिच्छवि कालया जुया च्वँगु दु । गुस्तल महाविहारया न्ह्योने दुगु गःसि चिभाःस दुगु ने.सं. ३६८ या अभिलेखं थुगु चिभाः थकुरी वंशकालय् हे निर्माण जुइ धुकुगु प्रमाण खः । ऐतिहासिक व साँस्कृतिक महत्त्व जाःगु थुगु गुइतःया तग्वः चिभाः दर्शन पूजन परिक्रमा याना ज्ञान वृद्धि पुण्य वृद्धि यायेगु उत्तम पुण्यक्रिया खः । भनी पूर्वाचाय्पिन्सं त्वता थकुगु थुजाःगु सम्पदा सम्बन्धी

सिकेगु, सयेकेगु, अनुसन्धान यायेगु व थुकिया संरक्षण याना सदर्म चीरस्थायी याना तथेगु कुतः दक्क सकलपिं पाखें जुइमा । चिरं तिठ्ठन्तु सदम्मो ।

रसन्दर्भ ग्रन्थ सूची

राजवंशी शंकरमान, २०२८, कान्तिपुर ओबहालटोल ओबहालबारीको शिलालेख, प्राचीन नेपाल, पुरातत्त्व विभागको मुखपत्र, अंक १६, श्रावण २०२८ (July 16 1971), पुरातत्त्व विभाग, काठमाडौं

राजवंशी, श्याम सुन्दर, २०७२, पाटन गुइतबहीको अप्रकाशित लिच्छविकालको अभिलेख, अभिलेख वर्ष ३३ पूर्णाङ्क ३३, राष्ट्रिय अभिलेखालय वज्राचार्य, हेराकाजी, २०५६, गुइतःया बहिःविहार संघ (छगू अध्ययन, दीपावती पुस्तकालय, गुइतः, यल ।

शाक्य हेमराज, २०५०, चैत्य थःगु आत्मकथा (सक्षिप्त परिचय, बेखाराज वज्राचार्य, वनवाहा, यल । Gutschow, Neils. 1997. *The Nepalese Caitya - 1500 years of Buddhist Votive Architecture in the Kathmandu Valley*. Lumbini International Research Institute.

Regmi, D.R., 1966. *Medieval Nepal Part IV*, author, Patna

Snodgrass, A. 1992. *The symbolism of Stupa*, Motilal Banarasidass, Delhi

Tiwari, S.R., 2001, *The Ancient Settlements of the Kathmandu Valley*. CNAS, TU.

Tucci Giuseppe, 1932. *Stupa: Art, Architecture and Symbolism*, Aditya Prashan Delhi.

पाद टिप्पणी

^१ मूल देगः पुनःनिर्माणया इवल्य मूल गन्धुरी देवताया पाद पीठया ल्यूलेया भागय् लुयावःगु लिच्छविकालीन अभिलेखय् लिच्छवि सम्वत ४६४ (अर्थात् ई.सं. ५४०) उल्लेख जुया च्वँगु दु ।

^२ ने.सं. ७६० या काठमाडौं ओम्बहाल स्थित शिलालेख (राजवंशी, २०२८)

^३ ने.सं. ७५७ या क्वावहालया अभिलेख (Regmi, 1966 pg 69)

^४ ने.सं. ६५६ या सुवहाल अभिलेख (Regmi, 1966pg 3)

^५ ने.सं. ६६६ या सुवहाल अभिलेख (Regmi, 1966 pg 6)

^६ ने.सं. ७३५ या यनमुगल, पाटनया अभिलेख (Regmi, 1966 pg 55)

^७ पं. अमृतानन्द वन्द्यजुं वेलायतया विद्वान् ब्रायन हडसनयात ने.सं. ५३५ स च्वयाः ब्युगु धर्मकोष संग्रहः स थी थी आकार प्रकाशया आधारय् चैत्ययात ४४ थी कथं वर्गीकरण याइगु खँ उल्लेख जुगु दु । (शाक्य हेमराज, २०५० पेज ४८)

^८ हाल थुपिं मध्ये निगः चैत्य खुया यंके धुंकुगुलिं न्हुगु चैत्य पुनर्स्थापन याना तःगु दु ।

^९ 'धातु गर्भ' धाःगु थ्वहे खँग्वः अपभ्रंश जुया श्रीलंकाय् डागोवा धायेगु यात । अनलिं अंग्रेज तयेसं थुकियात प्यागोडा धायेगु यात ।

^{१०} "अनुजानामि, भिक्खवे, पञ्च लेणानि - विहारं, अ'योगं, पासादं, हम्मियं, गुहं"न्ति। विनयपिटक

- चूलवग्गोपाली - सेनासनखन्धकं २५४

अर्थ - न्याथी कथंया वासस्थान च्वनेत अनुमति विया च्वना - विहार, अध्ययोग, पासाद, हम्मिय व गुहा)

^{११} १) प्रमुदिता भूमि, २) विमला भूमि, ३) प्रभाकरी भूमि, ४) अर्चचिष्मती भूमि, ५) सुदूर्जया भूमि, ६) अभिमूखी भूमि, ७) दुरंगमा भूमि, ८) अचला भूमि, ९) साधुमती भूमि, १०) धर्ममेघा भूमि, ११) समन्तप्रभा भूमि, १२) निरूपमा भूमि, १३) ज्ञानवतीवज्रभूमि

^{१२} स्वयम्भू चैत्यया त्रयोदशभूमि वृताकारयाना दयेका तःगु खः सा हर्मिकाया च्वसँ पञ्चबुद्धया पञ्चकुल अकित हर्मिका पत्र (हलःपौ) तयातःगु दु ।

^{१३} न्यागू तगिं दुगु यात श्रावकभूमिचैत्य, न्ह्येगू तगिं दुगु यात प्रत्येकभूमिचैत्य, भिन्ध्यगू तगिं दुगु यात महायानभूमि चैत्य, भिन्स्वगू दुगुयात वज्रयानभूमि चैत्य धाई ।

^{१४} वज्राचार्य हेराकाजी (२०५६) या धापू कथं थुगु प्रकारका स्थापना स्वपूर्वया अवधारणा कथं याना तःगु खः । पूजादि कर्मकाण्डयाइबले बज्राचार्य पिन्सं थःगु न्ह्यःने लाःगु थापं याना तःगु दिशायात पूर्व मानय् याईगु खः । थ्वहे ल्याखं थुगु चैत्यया न्ह्यःने चुलंगु लागु वसुच्चशील महाविहारयात मूल अथवा पूर्वया दिशा माना याना थुकथं पूवाभिमुख जुइमाम्ह अक्षोभ्य बुद्ध पश्चिमाभिमुख याना तःगु खः । थुकथं धाये बले पूर्वदिशाया जवय् दक्षिण मानयेयाये माःगु तर थुगु चिभालय् दक्षिणाभिमुखम्ह रत्नसम्भव व उत्तराभिमुखम्ह अमोघसिद्धिया दिशा हिइका मतः । केवल अक्षोभ्य व अभिताभ बुद्धया जक दिशा हिइका तःगु खनेगु ।

मेगु धापू कथं थुगु चैत्यया निर्माण पञ्चबुद्धया सिद्धान्त बॉलाक स्थापित मजुनिवले निर्माण जुगु जुया थुकथं दिशा फरक जू वंगु खः ।

बौद्ध विहार संघ, यलया ग्वसालय् प्रकाशन जूगु 'त्रिरत्न' प्यलापौया

सफलताया कामना याना च्वना नापं

न्हूदं नेपाल सम्बत १९४० लसताय् सकल नेपाःमिं पिन्त

भित्तुना देछाना च्वना ।

ज्वेल्स बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.

नःटोल, पुलचोक, ललितपुर

फोन : ५५४६८५४, ५५४६८५५

यशोधर महाविहारया श्रद्धेय आजु पद्मवीर वज्राचार्य (वेताजु) नापं बुद्ध धर्म व बौद्धसंस्कृतिया विषयलय् कया जुगु खँल्हाबल्हा

श्रद्धेय आजु पद्मवीर वज्राचार्य (वेताजु)
यशोधर महाविहार
बुबहाः, यल

अन्तरवार्ता कया बिज्याम्ह
सुरेन्द्र कुमार शाक्थ
पुच्चः, यल

यल महानगरय् दयाचवँगु मूबाहाःबही त मध्यय् गाःबाहाःया उत्तर-पूर्व दिशाय् अवस्थित विद्याधर संस्कारित यशोधर महाविहार (बुबाहाः) नं छगू खः । नेपाःगालय् दुने दुगु विहार त मध्यय् दक्कसिवे अप्वः दुजःपि सहितगु वज्राचार्य संघ दुगु विहार कथं नं थुगु विहार प्रसिद्ध जुयाचवँगु दु । थुगु विहारय् भिनिम्ह आजुपिनिगु नेतृत्वय् संघया दुजःपि मुना संघय् यायेमाःगु न्हियाँन्हिथं, लच्छियं व दैय्दसँया ज्याभूवःत कथं न्ह्याकाःवयाचवँगु जुल । आजुपिं बाहेक विहारया ज्याः तालाका वनेत बिसः प्यम्ह व वेताजुया नं व्यवस्था यानाःतगु दु । थुगु विहारया श्रद्धेय आजु पद्मवीर वज्राचार्य (वेताजु) नापं बुद्ध धर्म व बौद्ध संस्कृतिया विषयलय् कया जुगु खँल्हाबल्हाया सार संक्षेप थन न्ह्यव्वयाचवना ।

१) बीं कन्हे बुद्ध धर्मयात (बेरवाद, महायान व वज्रयान) स्वँगु यान कबं बुझका वयाचवँगु दु । बेरवाद, महायान व वज्रयान धेगु विषयलय् छलपोलया छु धारणा दु ?

बुद्धधर्मय् छुं नं कथंया भेदभाव मदु । थीथी यान त नं मदु । छगू जक यान दु, व खः बुद्धयान । बेरवाद, महायान व वज्रयानयात थीथी प्रकारया बुद्ध धर्म धका थुइका वयाचवँगु पायछि मजू । थुकियात थुकथं

थुइकेमाः - हलिमये थीथी कथंया, थीथी क्षमतां युक्तपि प्राणीपिं दु । महाकारुणिक भगवान बुद्ध सकल प्राणीपिनिगु क्षमतायात विचायाना उमिसं ग्रहण याये फइगु कथं विद्याः विज्याःगु उपदेशयात स्वँगु व्वय थलातःगुयात स्वँगु यान धकाः खँग्वः छयला वयाचवँगु खः । वसपोल तथागतं मृगदावनय् श्रावकयान, गृद्धकुट पर्वतय् महायान व धान्यकटक पर्वतय् वज्रयान धर्म देशना यानाबिज्याःगु खः । श्रावकयान बौद्ध शिक्षाया न्हापांगु त्वाथः खः । बौद्ध धर्मया आधारभूत श्रावकयान मथुइकं महायान व वज्रयान थुइके फइमखु अथेजुया दक्कसिवे न्हापां श्रावकयानयात बाँलाक्क थुइके फयेमा । गुवले तक्क थःम्ह थःयात थुइके फइमखु उवले तक्क वं निर्वाण पद प्राप्त यायेगु लँ सिइके फइमखु । श्रावकयानय् थः तरेजुइगु, श्रावक वोधि अर्थात् अर्हत् मार्ग फल प्राप्त यायेगु मू खँ दुथ्यानाचवँगु दु धाःसा महायान व वज्रयानय् थःजक मखु सकल प्राणीयात नं थीथी उपाय कौशल्य छयला तरेयायेगु खँ दुथ्यानाचवँगु दु । शील, समाधि व प्रज्ञा थुइका सकल प्राणीपिनि सुखः जुइगु मध्यममार्गया लँपू ज्वना जीवन हनेगु हे महायान व वज्रयान खः । गृहस्थी धर्मय् च्वना नं बुद्धत्व फल लायेफइगु खँ महायान व वज्रयान चर्यास उल्लेख जुयाचवँगु दु । महायान व

वज्रयानया आदर्श धैगु हे बोधिचित्त उत्पन्न याना बोधिसत्त्व मार्गय् न्ह्यौवना चतुरार्य सत्य, आर्यअष्टाङ्गिक मार्ग, प्रतित्यसमुत्पाद थुईका बोधिचित्त उत्पाद व पारमिता अभ्यास याना निर्वाण पद प्राप्त यायेगु खः ।

२) नेपाः देश (नेपालमण्डल) य् दुने न्ह्याना वयाच्वैगु बुद्ध धर्मयात नेवाः बुद्ध धर्म कथं बुद्धका वयाच्वैगु दु । नेवाः बुद्ध धर्मया सम्वन्धय् च्वै प्रकाश याना विज्याहुँ ।

बुद्ध देशना यानाविज्याःगु धर्म खँ थ्व नेपाः देशय् जक मखु हलिमय् न्यकभन फैलेजुयाच्वैगु दु । नेपाःया लुम्बिनीइ जन्म जुया विज्याःम्ह शाक्यमुनि बुद्ध नेपालमण्डलय् विज्याना वसपोलं थन नं धर्म देशना यानाविज्याःगु खँ स्वयम्भू पुराणय् उल्लेख जुयाच्वैगुदु । स्वयम्भू पुराण कथं थ्व नेपाःगालय् खुम्ह बुद्धपिं विज्याना धर्म देशना नापं संघ परम्परा दयेका वँगु उल्लेख यानातःगु दु । शाक्यमुनि बुद्ध आपालं धर्म देशना भारतया थीथी थासय् याना विज्याःगु खः । १३औं शताब्दिस भारतय् मुस्मातयपाखँ जुगु हमलाया कारणं अन च्वैपिं बौद्ध विद्वान (आचार्य) पिं उखँथुखँ सुरक्षित थाय्माला बिस्वुं वनेमाल । थ्वहे भ्वःलय् बौद्ध आचार्यपिं थन नेपाःगालय् नं दुहाँवया थन हे धर्माभ्यास याना बौद्ध धर्मयात स्वाःका तःगु जुल । थथे तनाःवनेगु अवस्थाय् थ्यँगु बौद्ध धर्म (विशेषयाना महायान व वज्रयान परम्परा) यात नेपाः देया नेवाः तयेसं स्वाःका तःगु जुल । नेपाःया बौद्ध धर्म विशेषयाना महायान व वज्रयान परम्परा खः । थनया बौद्ध अभ्यास परम्परा महायानया ललितविस्तर, सद्वर्त्मपुण्डरिक आदि नवग्रन्थ व वज्रयानया हेवज्रतन्त्र, संवरोदयतन्त्र, करवीरतन्त्र आदि थीथी तन्त्रया लिधंसाय् धर्माभ्यास यानावयाच्वैगु खने दु । थथे नेपाःगालय् ल्यं दयाच्वैगु व थपू जूगु बौद्ध धर्म व संस्कृति हे लिपाः वया नेवाः बौद्ध धर्म कथं प्रख्यात जुगु जुल ।

३) वज्रयान बुद्धधर्मय् दुहाँ वनेगु, अध्ययन यायेगु, साधना यायेगुया निरिति आधारभूत आवश्यकता छु छु खः ?

महायान व वज्रयान बौद्ध धर्मय् समर्पित जुईतः

थीथी तगिं कथं बुद्धया शिक्षायात सयेका सिईका अभ्यास याना वनेमाः । बाहाःबही धैगु महायान व वज्रयान अध्ययन, अध्यापन व अभ्यास यायेगु ब्वनेकुथि खः । थुपिं बाहाःबहीया संघय् दुजःया कथं दुहाँवनेत दकले न्हापां बाहाःबहीस प्रवज्या संवर (वन्देजु लुइगु) काय्माल । आजीवन बुद्ध, धर्म व संघया शरणय् वने धःका समर्पित जुईमाल । अनं लिपा विहारया थीथी धार्मिक व सामाजिक ज्याय् ब्वतिकया आचार्यभिषेक लिसं थीथी दिक्षाभिषेक कया योग, ध्यान व जपपाठ यानावनेमाः ।

४) नाथोलुये (आजु जुईगु) धुंका यायेमानु कर्म त छु छु खः ? आजु जुईधुंका विहार व संघप्रति छु छु जिम्मेवारी दु ? थ्व अभ्यास यायेत छु छु शील अर्थात् नियम पालना यायेमाःगु दु ?

नेपाःया बुद्ध धर्म कथं आजु (आचार्यजु) जुईम्ह व्यक्ति कर्तव्यबोध जुई धुंकुम्ह, शील, समाधि व प्रज्ञा युक्तजुया क्रिया, चर्या व योग सयेका दशपारमिता/द्वादशपारमिता भूमिया त्वाथःगईपिं सक्षम व्यक्ति खः । आजुवर्ग विहारया जेष्ठ संघदुजःपिं खः । अथे जुया वसपोलपिं न्ह्याबलें जागरुक जुया स्थानेकने याईपिं, निर्देशन बिईफूपिं धर्मरक्षक खः । वसपोल आजुपिं विहारया नाथो समान खः । आजुपिनिगु जिम्मेवारी धैगु हे थःगु विहारया संरक्षण सम्वर्द्धन यायेगु, संघदुजःपिन्त स्थानेकने यायेगु, विहारया थीथी धार्मिक ज्याःय् संघया दुजपिन्त ब्वति कायेका सामाजिक सुधार हयेगु खः । अथे हे दिगीइ यायेमाःगु न्हियान्हिथं, लच्छियंक व दयँदसँया धार्मिक ज्याःय् सक्रिय कथं ब्वति कया ताःलायेकेगु नापं देवदेवीपिनिगु तिसाः, वसः व विहारया सम्पत्तियात सुरक्षायात तयेगु खः ।

५) वज्राचार्य कुलय् जन्मजुया वज्राचार्य गुरुजु धायेकेत माःगु योग्यता छु छु खः ?

न्हापा न्हापा बौद्ध धर्म दुग्यंकः अध्ययन याना अभ्यास याईम्ह सक्षम आचार्य व्यक्ति हे जक वज्राचार्य जुईगु परम्परा खः । थौं कन्हे वज्राचार्यया काय्मचा वज्राचार्य, शाक्यया काय्मचा शाक्य व अन्य थरया

मचाखचा नं वहे थर जुईगु जुल । तर वज्राचार्य कुल्य जन्मकथा नं गुरुजु धायेकेत धाःसा वज्राचार्य प्रवज्यात्रत कथाःतम्ह, आचार्यभिषेक कथाःतम्ह नापं दिक्षाभिषेक कथाःतम्ह जुईमाः । अथे हे वज्राचार्य पूजाविधि सयेका न्हियँन्हिथं पूजापाठ, जप, योग समाधि तक नं यायेसम्ह व्यक्ति जुईमाः । छुं नं कथया लोभ लालसा मदुम्ह, शील, समाधि व प्रज्ञायुक्त जुया ध्यान भावना क्वातुम्ह वोधिचित्त उत्पन्न जुम्ह, वोधिसत्त्वया लँपूई न्ह्यौ वनाच्वम्ह, थः व कतःधका भेदभाव मतसे सकल प्राणीयात समता भाव खंका सकलसत्त्व प्राणीपिन्त जन्म मरणया भव सागरं तरे यायेफयेमा धईगु महाकारुणिक शुद्ध चित्त दुम्ह व्यक्ति जुईमाः ।

६) बाहाःबहीलिई यानावया च्वंगु धर्म अभ्यास, पूजाविधि व परम्परायात निरन्तरता बिईत व संरक्षण यायेत छु छु याये मालि बे च्वै ?

बाहाबहीलिई यानावयाच्वंगु धर्माभ्यास, पूजाविधि व परम्परायात निरन्तरता बिईत व संरक्षण यायेत दकले न्हापां संघया दुजःपिन्त परम्परागत बौद्ध पूजाविधि, योग व थुकिया महत्त्व व फाइदा थुइका वनेमाः । समायानुकुल बौद्ध धर्म व दर्शनया शिक्षा बिईगु व्यवस्था यानावनेमाः । बाहाःबहीया आजु नापं विहार सुधार समितिया दुजःपिं सक्रिय जुया परम्परागत ज्याःयात स्यनेकने यायेमाः । थःगु विस्कंगु धर्म, संस्कृति, परम्परा व म्हसिकाया महत्त्वया विषयलय ज्ञान बिईमाः ।

७) आजु जुई न्ह्यो व जुई धुंका बःगु जीवन्य वःगु ह्युपाःया सम्बन्धय अनुभव मबे दु ?

जि थ्वहे संघया वेताजु जुया आजुपिनिगु हे ज्याःयाना वयाचवनागु जुया तसकं ह्युपा वःगु धाःसा मतायेका । तर आजुया आसनय च्वना ज्याःयायेगु व पिने च्वना निर्देशन बिईगु फरक तायेका च्वना । आजु जुईधुंका दिगीइ यायेमाःगु जिम्मेवारी अभ थप जुवःगु महशुस याना । आजु जुईधुंका विहारया सर्वसंघ दुजःयात परम्परागत धार्मिक ज्याभ्वः सम्बन्धि शिक्षादिक्षा बिईगु

स्यनेकने यायेगु विचार दु । खःला जि आजु जुई न्ह्यो नं थुजाःगु परम्परागत बौद्ध पूजाआजा स्यनेकने याना वयाचवनागु खः । आजु जुई धुंका नं जिं विहारप्रति निस्वार्थ समर्पित भावनां ओतप्रोत जुया यानावयाच्वंगु ज्याःयात कदर यासे विहारया आजु, विहार सुधार समिति व संघपाखें श्री चक्रसंवर वज्रवाराहीया दिक्षाभिषेक बिईगु फुक्कं भाला जितः व्यंगु खः । गुकियात जिं ताःलाक्क यानागु जुल । जि छम्ह बज्राचार्य गुरुजु जुया गथे जिमिसं थः गुरुवरपिं पाखें दिक्षाभिषेक कथा अथेहे थः शिष्यपिन्त बिई खंगु जिगु नितिं तःधंगु सौभाग्य तायेकाचवना ।

८) बीं कन्हे मनुत आजु जुईत लिचिला वनेगु क्रम बढे जुयावयाच्वंगु खनेदु । आजु परम्परायात ल्यँका तयेत छु छु यायेमालि ?

आजु जुई धैगु उलि अपगु ज्याः मखु । तर थौं कन्हे आजु जुई धैगु भीगु परम्परा म्वाःकेगु कथं जक ल्यँनाच्वंगु जुल । थौं कन्हे आजु जुया दिगीया परम्परा न्ह्याकेत जक जूसां आजु जुईमाल धःका धाःसां लिचिला वनाच्वंगु अवस्था जुल । दकेले न्हापां ला भीपिं थःगु कर्तव्य पाखें विमुख जगु हे जिं तायेका च्वना । थथे धैगु थःजक सुखःपूर्वक नयेगु, च्वनेगु लालसा भीके अप्वः दयावःगु खः । भीसं भीगु परम्परायात ध्वाःथुईक थुईके मफूत । अथे हे जीवन व जगतया वास्तविकता तकं मसिया वन । अथेजुया दकले न्हापां भीपिं थः संघया दुजः जुया थःगु कर्तव्ययात थुईके माल । ई परिस्थिति कथं नीति नियम त हिला यंकाः माःगु कथं व्यवस्था व सुविधा बिया परम्परा धैगु बोभ मखु थ्व भीगु धर्म, संस्कृति व म्हसिका खः धकाः थुईका बिइमाल । सकल संघदुजःपिन्त संघप्रति नैतिक जिम्मेवारी वोध याके फत धाःसा जक क्रमिक रूपं ह्युपा वई ।

९) छलपोलया विहारय न्हापां निसें यानावयाच्वंगु धार्मिक परम्परा व अभ्यास त तोता यंकुगु वा न्हावांगु दु ला कि मदु ? दु सा अजाःगु छु छु दु ? उकियात

हानं न्ह्याका यकेमाःगु दुसा कि महु ? न्ह्याकायके
माःसा छु छु याबे मालि ?

छगू निगू जक मखु यक्वः हे दु ।

क) पूजाविधि स्थानेकने यायेगु ।

ख) परम्परागत योग/समाधि सयेकेगु सिईकेगु ।

ग) नियमित धःलं दनेगु ।

घ) बाखँ/धर्मदेशना कनेगु न्यनेगु ।

ङ) बुबाहाः छगू आपालं पण्डितपिं दुगु विहार खः तर
आः थुकिया म्त्वः जुगु जुल ।

च) बुबाहाः ज्योतिष/वैद्यराज पिनिगु कुल दुगु थाय् खः
तर आः थुकिया म्त्वः जुगु जुल ।

थुकेयात थौं कन्हे सं गुम्हेसिया थम्हं फुगु कथं
ग्वाहाली याना, मखुसा सरकार पाखें ग्वाहालि कया
जूसां संरक्षण, सम्बर्द्धन व जनशक्ति उत्पादन याना
वनेमाःगु दु ।

१०) बःगु विहारय् संघपिन्त धार्मिक अभ्यासय् शिक्षित
यायेत मुजाःगु प्रकारया बौद्ध शिक्षा विइमाःगु
आवश्यकता दु ? मुकिंयाना बःगु विहारय्
न्ह्यानाक्याच्वैगु धार्मिक परम्परा त ल्यंका तयेफई ।

सु नं व्यक्ति जि विहार संघया दुजः खः धःका
गर्व याई उम्ह व्यक्ति थःगु विहारप्रति जिम्मेवारी छु धैगु
नं थुईका वनेमाः । थःपिसं मसः मस्यूगु न्यनेकने याना
सयेकेगु कुतः यायेमाः । बाहाबहीस न्ह्याका वयाच्वैगु
थीथी धार्मिक ज्याःभ्वःस ब्वति काय्माल । थीथी
धार्मिक संस्कार, तजिलजि छाया यायेमाःगु अथेहे थुकिया
दर्शन पक्ष छु खः अध्ययन याना सयेका सिईका वनेमाल ।

भीगु विहारया संघदुजःपिन्त शिक्षित यायेत थौं कन्हेयात
त्वयेकः बौद्ध धर्मया आधारभूत ज्ञानया शिक्षा बिईमाल ।
भीगु परम्परागत धार्मिक तजिलजि, संस्कृति व संस्कार
विषययात कया इलय् ब्यलय् छलफल व शिक्षा बिईगु
ज्याभ्वःतः ग्वसाःग्वया वनेमाःगु जिं तायेका च्वना ।

११) आम्कन विहारय् युवापीढीपिं दिक्षाभिषेक कायेगुलि
आकर्षित जू खने दु कि महु ? आकर्षित यायेत मुगु
कबंया पहल यायेमाःगु आवश्यकता दु ?

करिव नीदँ (२० वर्ष) या अन्तरालय् थन
बुबाहाःलय् वि.सं. २०७५ सालस दिक्षाभिषेक बिईगु
ज्याभ्वः न्ह्याकुगु जुल । थ्व ज्याभ्वःया मू आज्जु
धैगु हे विहारया युवापिढीपिन्त धार्मिक क्रियाकलापय्
तिवः बिइगु खः । तर विडम्बना धायेमा, विहारया
युवापिढीपिं दकले कम ब्वति कागु जुल । दिक्षाभिषेक
कायेधुंका आपालं नीति नियम पालना यायेमाःगु हुनि
युवापिढीपिं आकर्षित मजुगु खनेदु । धात्थें भीपिं म्वाः
मदयेक सनिपिं नइपिं हे खःला ? भीसं सुयात नं स्यंके
मज्यु धकाः धाःसा मज्युगु जुल ला ? भीसं छुं छुं वस्तु
नयेमज्यु धकाः धाःसा मज्युगु जुल ला ? नियमित
जपपाठ याना शुद्ध जुईगु बाँमलागु खःला ? नियमित
कथं मेपिन्त भिं यायेगु बाँमलागु खँ खःला ? धात्थें भीसं
थःम्हं थःत बौद्ध धायेफुगु अवस्था दु ला ? थ्व खँ विचाः
यायेबहगु खः । अथे जुया यदि भीसं थःम्हं थःयात
बौद्ध धायेकेगु खःसा बौद्ध आचरण कथं जीवन हनेमाल
। गृहस्थी धर्मय् च्वना नं यायेफुगु व यायेमाःगु शील
नियम पालना याना वनेमाल ।

बौद्ध विहार संघ, यलया ग्वसालय् प्रकाशन जूगु 'त्रिरत्न' प्यलापौया सफलताया

कामना याना च्वना नापं

न्हूदँ नेपाल सम्बत १९४० लसताय् सकल नेपाःमिं पिन्त

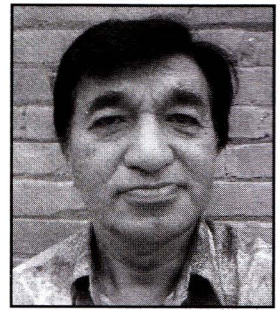
भित्तुना देछाना च्वना ।

रत्नाकर बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.

हखबहाः, ललितपुर । फोन : ५५४८६०५

Symbolism in Buddhism across Different Cultures

Chandra Bdr. Shakya

It is said that Buddha Sakyamuni himself used several objects and images to explain his teachings. Perhaps, it could be one of the reason why such a vast array of symbols, artworks and objects have been used in the practicing, learning and teaching of Buddha's wisdom.

When we talk about symbols in Buddhism, usually, we start thinking about some very popular and earlier symbols like Dharmachakra, Stupa, Bodhi tree, Lotus flower, Buddha footprint, etc. With the spreading of Mahayana and Vajrayana Buddhism across different nations at different periods in history, we could see many more additional symbols. Quite a number of symbols seem to be derived within the teachings of Buddhism. However, we see that some of them have arisen from different cultures as Buddhism got its influence amidst the prevailing faith and religious beliefs of those communities.

For that reason, we need to observe some precaution in the use as well as in the meaning of these symbols. Here are some points.

Universal objects like sun, moon, earth, cloud, tree, river, etc are used as symbols in many religions of the World, which is understandable. However, there might be difference in imparting the meanings to such symbols. The context may be different. In Buddhism, there is no concept of gods and their super powers. Small and big objects in the Universe are seen as natural objects with small or big influence upon one another.

Since Buddhism had its origin in an environment of Hinduism and other religions, it can be understood that many symbolic arts and objects of those religions were brought to use to explain the wisdom of Buddhism. But the interpretation of those symbols differs. Many people hastily remark that 'oh, this symbol belongs to that religion and its meaning is

that'. So a little caution is needed here to understand the context.

Many people do not notice minor changes in the form of art or object that have taken place. Take an example of trident (*trishul*). At the first glance, people voice that 'oh, it is the symbol of Mahadeva'. We find that many Mahayana and Vajrayana deities also hold a trident. The famous Guru Padmasambhava holds a trident but with some other accessories in it. So, it has a completely different set of meaning. Many persons are seen asking 'how come a Buddhist deity is holding a weapon with a head of a dead man'.

Our tendency to grasp the concept that a particular symbol means a particular meaning all through would be quite misleading. It is also possible that same symbol or object may be used by different teachers to mean different meanings. Also, different teachers may use different symbols to mean the same teaching. For example, multi-limbed deities are portrayed in Hinduism and having super natural powers. So also is the case in Buddhism. But they are explained completely with different meanings. They might have different sets of hand-held accessories with different meaning. Same could be true about the symbols of flowers, animals, birds, etc.

In context of understanding the symbols in Buddhism, we must understand that there is bound to be location specific symbols which evolve in a given geographical, social, religious and belief system region. Symbols relating to Buddhism cross different countries such as Nepal, Tibet, China, Japan, Korea, etc may have varieties and different. We should also take note of the fact that there are chances of some alteration in such process of transferring and translocation of wisdom or stories contained in Buddhism. For example, we find that

the 'naga (serpent or snake)' has been depicted primarily in the form of 'dragon' in China. There might be similar cases across other countries as well. Also to cite an example as to how old culture or belief system is internalized in Buddhism, we can take example of China's old symbol of 'Yin-yang'. Currently, it is viewed as one of the prevailing symbol of Buddhism meaning non-duality or dependent origination.

We know that symbolic arts like *Astamangala* are famous all over. But their interpretations across different regions are found to be different. Some might think it is ok as long as people of that particular region do not find problem in it. But some would opine that it would be better if a consistence meaning could be circulated all over. Similar is the case with the some of the popular mantras viz. 'Om Mani Padme Hum', 'Om Tare Tu Tare' and others. In the present time of crowded social media, anyone with little knowledge can circulate his/her writings and can misguide the readers. Hence, there is a need of an authentic body at the international level to be vigilant and do something about this matter.

When we talk about symbols, it should not be limited to static aspect alone. It should also include symbolic gesture and use of objects during offering/worship session or ritual or ceremony. In Nepal specifically in Newar Buddhist communities, the worshipping is done in an intrinsically symbolic ways. Various objects which may include things like cloths, colors, food items, plant items, etc, are given certain meanings. Well, the same may be true in other cultures as well but in different modes. In Nepal, especially in Kathmandu, one can witness Buddhist ceremonies taking place at different places – one of Theravada style, one of Tibetan Buddhist style and one of Vajracharya style, perhaps within a walking distance apart. The atmosphere may look so different with different robes, statue displayed, worshipping objects and their presentation, etc. The language of recitation or prayers also may be different. It is probable that if a devotee from one place is to be taken to another place, he/she may feel quite aloof. Although, it is all, for the sake of learning and practicing of Buddha's teaching, but we can clearly feel the impact of symbolism here.

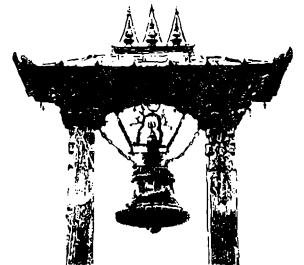
Let us give a little thought as to how the display of those multi-limbed Buddhist deities and multi-colored thangkas along the busy market places,

casts its impression on passer-by. Let us think what would be the take-away of the visitors, who visit our ancient Buddhist monasteries viz. Baha and Bahi, etc.

Since most of learning in Vajrayana Buddhism is in esoteric format, symbols are very much needed here. At the same time, since the aspects of inner mind development cannot be represented all the time through conventional communication media or objects, the symbols of even unusual nature are found to have chosen. We see multi-limbed statues holding various symbolic objects in their hands. We see unnatural animals being portrayed. We can see and visualize the entire universe through a *thangka* (*Pouwa*). Such is the relation of symbols and Buddha's teachings. It would not be an exaggeration to say that the arts and crafts have flourished because of such an environment of having to imagine and to dive into various visionary realms by the artists and practitioners in Buddhism.

There is a need of efforts to familiarize these Buddhist symbols to general mass of people. It is not just the matter of art or craft only. People should be in a position to relate the meaning of those objects in terms of Buddha's teachings. For that, people should have easy access to such information or knowledge. If people know these symbolic arts and objects from this perspective there might be more chances that people get attracted in learning the teachings of Buddha. Sights of statues, *thangkas*, and objects in *baha* and *bahi* or monasteries might deliver quite different meaning. Since, the teachings of Buddha are required in everyday life of people, who knows a glance to a symbol somewhere would prove to be an inspiration to someone.

One of the great teachers of Vajrayana Buddhism had said "The Buddha's meaning can be known through symbols and actions, not through words and books." This greatly indicates to the fact that symbols are very powerful means to remind oneself of Buddha's teachings.

बौद्ध विहार संघ प्रतिनिधि धलः २०७५

क्र.सं.	प्रतिनिधिको नाम	विहार	ठेगाना
१)	युब राज शाक्य	श्री बच्छ महाविहार	श्रीबहाल
२)	दिपक शाक्य	ललितवर्णमहाविहार	कोन्तीवहि
३)	अष्ट राज बज्राचार्य	गुण लक्ष्मीमहाविहार	धुम्बहाल
४)	रत्न मान शाक्य	यम्पिमहाविहार	ईबही
५)	नरेश शाक्य	गोपिचन्द्र महाविहार	पिन्तुवही
६)	पद्म बहादुर शाक्य	रक्षेश्वर महाविहार	पच्चवही
७)	जुजु भाई शाक्य	ज्योति वर्णमहाविहार	ज्योवहाल
८)	नेम रत्न बज्राचार्य	चक्र वर्ण महाविहार	चुँकबहाल
९)	पुष्प शाक्य	मणि मण्डपमहाविहार	धपगावही
१०)	तेज बहादुर बज्राचार्य	धर्म किर्ति महाविहार	तःबहाल
११)	धन काजी बज्राचार्य	जेष्ठ वर्ण महाविहार	ज्यावावही
१२)	सुनिल शाक्य	सुरश्चन्द्रमहाविहार	न्हायकबही
१३)	राजु बज्राचार्य	लोका किर्ति महाविहार	नःबहील
१४)	अजय शाक्य	सप्तपुर महाविहार	चिकवही
१५)	रविन्द्र शाक्य	जेष्ठ वर्ण महाविहार	टंगवहा
१६)	सरेन्द्र बज्राचार्य	मयूरवर्णमहाविहार	भिन्देवहाल
१७)	सुमित शाक्य	राजश्री महाविहार	इवावहि
१८)	सानु काजी शाक्य	वैश वर्ण महाविहार	गुजिबहाल
१९)	करुणा रत्न बज्राचार्य	रत्नाकर महाविहार	हखबहाल
२०)	बाबु रत्नशाक्य	गुस्तलमहाविहार	गुइटबही
२१)	राम शाक्य	बसुच्चशील महाविहार	गुइटबही
२२)	नानी काजी शाक्य	प्रथमश्री महाविहार	गुईटबही
२३)	राजु बज्राचार्य	हिरण्य वर्णमहाविहार	क्वाबहाल
२४)	अमोघ बज्र बज्राचार्य	दत्तनाम महाविहार	दौबहाल
२५)	पूर्ण शाक्य	जयमनोहर महाविहार	सुबहाल
२६)	राजु बज्राचार्य	वज्र किर्ति महाविहार	ओमवहाल
२७)	धर्म रत्न शाक्य	रुद्र वर्ण महाविहार	ओकुबहाल
२८)	प्रेम बहादुर शाक्य	बलाधरगुप्त महाविहार	इछु बाहाः
२९)	यज्ञ मान बज्राचार्य	यशोधर महाविहार	बुबहाल

उत्तम रत्न धाख्वा	सल्लाहकार	भूमिखेल
डा. बज्रराज शाक्य	सल्लाहकार	चाकुपाट
सिद्धि रत्न शाक्य	सल्लाहकार	खाल
यज्ञ रत्न धाख्वा	सल्लाहकार	चाकुपाट
बुद्धि राज बज्राचार्य	संरक्षक	बुबहाल
कुल बहादुर शाक्य	संरक्षक	ओकुबहाल
बाबु राज बज्राचार्य	संरक्षक	बुबहाल

१)	सम्पदा संरक्षण तथा समन्वय उपसमिति	संयोजक	अध्यक्ष नानीकाजी शाक्य
२)	राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय सम्बन्ध उपसमिति	संयोजक	व.उपाध्यक्ष करुणा रत्न बज्राचार्य
३)	व्यवहार सुधार उपसमिति	संयोजक	उपाध्यक्ष अमोधवज्र बज्राचार्य
४)	कार्यक्रम व्यवस्थापन तथा अतिथि सत्कार		महिला उपसमिति
५)	स्वास्थ्य		कोषाध्यक्ष नरेश शाक्य
६)	बहाबही समन्वय तथा मेलमिलाप उपसमिति		उपाध्यक्ष पदम बहादुर शाक्य
७)	सास्कृतिक उपसमिति		तेज बहादुर बज्राचार्य
८)	प्रशिक्षण उपसमिति		उपाध्यक्ष राज बज्राचार्य

धार्मिक उप-कमिटि

क्र.सं.	नाम	पद
१)	अष्टराज बज्राचार्य	संयोजक
२)	राजु बज्राचार्य	सचिव
३)	विश्वज्योती बज्राचार्य	कोषाध्यक्ष
३)	अनुप वीर बज्राचार्य	सदस्य
४)	मणिराज बज्राचार्य	सदस्य
५)	सानुनानी शाक्य	सदस्य
६)	जमूना शाक्य	सदस्य

कला उप-कमिटि

क्र.सं.	नाम	पद
१)	प्रेम बहादुर शाक्य	संयोजक
२)	युवराज शाक्य	सदस्य
३)	बिजयराज बज्राचार्य	सदस्य
४)	प्रदिप शाक्य	सदस्य
५)	राम शाक्य	सदस्य

बौद्ध विहार संघ, यलया ग्वसालय् प्रकाशन जूगु 'त्रिरत्न' प्यलापौया
सफलताया कामना याना च्वना नापं न्हूँ नेपाल सम्बत १९४० लसताय्
सकल नेपा:मिं पित्त भित्तुना देछाना च्वना ।

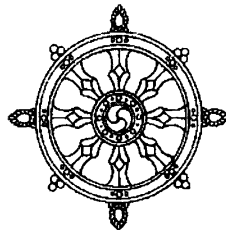
यशोधर बचत तथा ऋण सहकारी संस्था लि.
बुबहाल, ललितपुर । फोन : ५५३८६२३

बौद्ध विहार संघ वर्तमान महिला उप-समिति प्रतिनिधि

क्र.सं.	नाम	पद	समूह	ठेगाना
१)	सिन्दिरा बज्राचार्य	अध्यक्ष	आनन्द महिला बचत तथा ऋण समूह	इखार्छे
२)	आपुल शाक्य	नि. अध्यक्ष	इखार्छे महिला बचत तथा ऋण समूह	इखार्छे
३)	सुप्रभा शाक्य	ब. उपाध्यक्ष	दौबहा: मिसा पुच:	दौबहा:
४)	शोभा बज्राचार्य	उपाध्यक्ष	यशोधर महिला समूह	बुबहा:
५)	शोभा शाक्य	उपाध्यक्ष	बैशवर्ण मी पुच:	गुजिबहा:
६)	इन्द्र कुमारी शाक्य	उपाध्यक्ष	गुडत:बही विहार सुधार समिति	गुडत:
७)	पुण्यतारा बज्राचार्य	उपाध्यक्ष	योङ्गस्टर महिला समूह	नागबहा:
८)	सानुधोरी शाक्य	सचिव	क्वायबहा: न्यायमचा भलिमचा खल:	
९)	तिथलक्ष्मी शाक्य	सह सचिव	गुणलक्ष्मी महिला समूह	धुम्बहा:
१०)	जमूना शाक्य	कोषाध्यक्ष	न्हुध् मिसा पुच:	सुन्धारा
११)	सरस्वती बज्राचार्य	सह कोषाध्यक्ष	जनहित महिला समूह	यकुबहा
१२)	गीता बज्राचार्य	का. सदस्य	श्री करुणामय मिसा पुच:	
१३)	मेनका बज्राचार्य	का. सदस्य	रत्नाकर उद्यमी महिला समूह	
१४)	शुभलक्ष्मी शाक्य	का. सदस्य	पदमावती महिला समूह	
१५)	धर्मलक्ष्मी शाक्य	का. सदस्य	नेपाल परम्परागत बौद्ध धर्म संघ	
१६)	ज्ञानीरमा बज्राचार्य	का. सदस्य	मयूरवर्ण महाविहार	भिन्द्रेबहा:
१७)	प्रेमशोभा शाक्य	का. सदस्य	श्रीबच्छ मिसा पुच:	श्रीबहा:
१८)	समिता शाक्य	का. सदस्य	न्यायक: बही महापा: मिसा पुच:	न्यायक:बही
१९)	गुणकेशरी शाक्य	का. सदस्य	हिरण्य महिला समूह	इलाननी
२०)	सानु नानी शाक्य	का. सदस्य	अमृतवर्ण महिला समूह	सुन्धारा
२१)	रमा बज्राचार्य	का. सदस्य	वनबहा: मिसा पुच:	वनबहा:
२२)	सरू बज्राचार्य	का. सदस्य	दत्तनाम महाविहार दौबहा: मिसा पुच:	दौबहा:
२३)	उज्वला शाक्य	प्रतिनिधि	थ्याका मिसा पुच:	न:बही
२४)	ज्ञानीशोभा शाक्य	प्रतिनिधि	जय मनोहर मिसा पुच:	सुवहा:
२५)	रीना शाक्य	प्रतिनिधि	जेष्ठवर्ण महिला समूह	टगबहा:
२६)	लक्ष्मी शाक्य	प्रतिनिधि	रक्षेश्वर महिल समूह	पुच:
२७)	शान्ति शाक्य	प्रतिनिधि	हखा महिला समिति	ह:खा
२८)	ललिता बज्राचार्य	प्रतिनिधि	भास्कर मिसा पुच:	न्याखाचोक
२९)	दुर्गा देवी बज्राचार्य	प्रतिनिधि	बज्रकिर्ति महिला समूह	वम्बहा
३०)	बीना बज्राचार्य	प्रतिनिधि	चन्द्र सुर्य महिला समूह	ओकुबहाल
३१)	हसिना शाक्य	प्रतिनिधि	माण मण्डप मिसा पुच:	
३२)	मोहनलक्ष्मी बज्राचार्य	प्रतिनिधि	चक्रवर्ण महिला समूह	
३३)	पुण्य कुमारी शाक्य	प्रतिनिधि	हेमापुर महाविहार	यतबहा
३४)	गंगा शाक्य	प्रतिनिधि	बिद्याधरी महिला बचत समूह	ओकुबहाल
३५)	रश्मी शाक्य	प्रतिनिधि	थैना मिसा पुच:	थैना
३६)	रामिता शाक्य	प्रतिनिधि	जसश्री महिला समूह	
३७)	पुर्णिमा बज्राचार्य	प्रतिनिधि	त:ज मिसा पुच:	त:ज
३८)	हेरा देवी शाक्य	प्रतिनिधि	थपाहिँट मिसा पुच:	थपाहिँट
३९)	सरिता बज्राचार्य	प्रतिनिधि	न्याढ: मिसा पुच:	न्याढ:
४०)	लक्ष्मी बज्राचार्य	मनोनित		ओकुबहाल
४१)	सानु नानी शाक्य	मनोनित		नागहाल
४२)	चन्द्र देवी शाक्य	मनोनित		ओकुबहाल

बौद्ध विहार संघ, संचालक समिति

नं.	नाम	पद	ठेगाना	मोवाइल नं.	समूह
१)	नानीकाजीशाक्य	अध्यक्ष	गुइतबाहि	९८०३०२८४२५	प्रथमश्री महाविहार
२)	पुष्प रत्नशाक्य	नि.अध्यक्ष	इ वहि	९८५१०४४३३०	यम्पिमहाविहार
३)	करुणा रत्नबज्राचार्य	ब. उपाध्यक्ष	ह वहा	९८४१८०४८४१	रत्नाकर महाविहार
४)	पद्मबहादुर शाक्य	उपाध्यक्ष	क्वथुबही	९८४५४४२०८४	रक्षेश्वर महाविहार
५)	अमोघ बज्र बज्राचार्य	उपाध्यक्ष	दौबहाल	९८४१४५३३७५	दत्तनाममहाविहार
६)	सानु काजीशाक्य	उपाध्यक्ष	गुजिबहाल	९८४१२४५४१७	वैश वर्ण महाविहार
७)	राजु बज्राचार्य	उपाध्यक्ष	क्वाबहाल	९८४१६५७७२५	हिरण्य वर्णमहाविहार
८)	सुरेन्द्र बज्राचार्य	महा-सचिव	भिन्छेवहाल	९८४१५५६४१८	मयूर वर्णमहाविहार
९)	पुष्प शाक्य	सचिव	धपगावहि	९८४१२४७५४७	मणिमण्डप
१०)	नरेश शाक्य	कोषाध्यक्ष	पिन्तुवही	९८४१४६७८१८	गोपिचन्द्र महाविहार
११)	पूर्ण शाक्य	सह-कोषाध्यक्ष	सुबहाल	९८४१२२८५६४	जयमनोहर महाविहार
१२)	सुनिल शाक्य	का.सदस्य	न्हायकबही	९८५१०५५७२४	सुरश्चन्द्र महाविहार
१३)	रविन्द्र शाक्य	का.सदस्य	टंगवहा	९८४५६८६४१४	जेष्ठ वर्ण महाविहार
१४)	अष्ट राजबज्राचार्य	का.सदस्य	धुम्बहाल	९८४५१५१२८८	गुण लक्ष्मीमहाविहार
१५)	तेजबहादुर बज्राचार्य	का.सदस्य	तःबहाल	९८४१४५६६५४	धर्म किर्ति महाविहार
१६)	दिपक शाक्य	का.सदस्य	कोन्तीवहि	९८४१६७६४५५	ललितवर्ण महाविहार
१७)	युभ राज शाक्य	का.सदस्य	श्रीबहाल	९८४१२२८८८६	श्री बच्छ महाविहार
१८)	यज्ञमान बज्राचार्य	का.सदस्य	बुबहाल	९८४५४५०५५१	यशोधर महाविहार
१९)	रत्नमान शाक्य	का.सदस्य	इवही	९८५१०१५०७७	यम्पिमहाविहार
२०)	प्रेम बहादुर शाक्य	का.सदस्य	यछुबहा:	९८४५४५६१८३	बलाधर गुप्तमहाविहार
२१)	राजेश शाक्य	मनोनित	चाकुपाट	९८५१०२४४४५	अक्षेश्वर महाविहार
२२)	गौतम मुनि बज्राचार्य	मनोनित	बुबहाल	९८१३१००५२५	यशोधर महाविहार
२३)	पदम रत्न शाक्य	मनोनित	ओकुवहाल	९८४१५०५८६२	रुद्र वर्ण महाविहार

बौद्ध विहार संघया गतिविधि

- १) बौद्ध विहार संघया ४३ औं साधारण सभा पाखें भाजु नानीकाजी शाक्यजुया अध्यक्षताय १५ म्ह सम्मिलित कार्यसमिति गठन जुगु जुल ।
- २) बौद्ध विहार संघया स्थापनाया मुख्य उद्देश्य अनुरूप बहा, बहीया संरक्षण सम्बर्द्धन यायगु प्रमुख प्राथमिकता कथं प्यम्ह उपाध्यक्षजु पिनित छगु छगु क्षेत्र निर्धारण याना प्रारम्भिक चरणय दक्क बहा बहीया जिणोंद्वार नापं पुनःनिर्माण यायमाःगु सम्पदा तयगु फोटो सहित तथ्याडक संकलन यानागु जुल । नापं थुगु तथ्याडक ललितपुर महानगरपालिका, पुरातत्त्व विभाग, प्रदेश सरकार व केन्द्र सरकारयात लल्लायगु ज्या सम्पन्न जुल । थुगु ज्याभूवः निम्न विहार त जीणोंद्वार यायेत ताःलागु जुल ।

क) ललितवर्ण महाविहार	क्वन्तीबही
ख) हेमापुर महाविहार	यतबहाः
ग) जेष्ठवर्ण महाविहार, बसुन्धरा	टंगबहाः
घ) बलाधरगुप्त महाविहार	यच्छुबहाः
ङ) जयमनोहर महाविहार	सुबहाः
च) यशोधर महाविहार	बुबाहाः

थ्वहे नापनापं बहा बहीया संस्कृतियात संरक्षण यायगु आवश्यकता व दक्क बहा बहीया थथगुहे मौलिक धाःबाजाया बोल दसां एकताया रूपय छगु बोल दयकेगु व सम्पूर्ण बहा बहीया इच्छुक दुजः पिनित प्रशिक्षण बिडगु मू उद्देश्य तया उपाध्यक्ष राजु बज्राचार्यजुया संयोजकत्वय यल महानगरपालिकाया आर्थिक ग्वहालीई प्रशिक्षण ज्याभूवः न्ह्याकागु जुल । नापं थुगु प्रशिक्षण ज्याभूवःलय दक्क बहाबहीया धाःबाजा

गुरुपिनिगु सक्रिय ग्वहाली व सहभागी जुया बिज्यागु नापं वसपोल पिनिगु निर्देशन अनुसार प्रशिक्षणया निम्ति निम्न प्रशिक्षक नियुक्ति याना बिज्यागु जुल ।

बिभुषण शाक्य	हिरण्यवर्ण महाविहार
प्रताप शाक्य	हिरण्यवर्ण महाविहार
राजेश बज्राचार्य	यशोधर महाविहार
रत्न शाक्य	यशोधर महाविहार
दिपमान शाक्य	जयमनोहर महाविहार

नापं थुगु धाः बाजा प्रशिक्षण लिपा धाः बाजा सयकुपिं नापं गुरुपिं, संघया सम्पूर्ण पदाधिकारी लगायत प्रतिनिधिजुपिं, महिला कमिटी, यलया बहाबही परिक्रमा यानागु जुल ।

- ३) बौद्ध विहार संघ पाखें प्रकाशित “बुद्धया रश्मी” ज्ञानमाला भजनय् दुगु अतिकं लोकह्वागु “बौद्ध भी सदां ल्युने छाय” नांया भजन म्येया भिडिव निर्माण याना महिला उपकमिति पाखें स्वौया पुन्हीया लसताय् दँयदसं जुइगु सीमतया (Candle Walk) कार्यक्रमय् बु.सं. २५६३ औं बुद्धजयन्तीया पाः कयाबिज्यागु सप्तपुर महाविहार (चिकंबही)स विमोचन यानागु जुल ।
- ४) धार्मिक उपकमिति पाखें बृंगद्योया प्यन्हु बिचा कुन्हु बृंगय् नामसंगीति तथा स्तोत्र पाठ व दिवंगत सकल प्राणी सुखावती भुवनय बास लायमा धइगु कामना याना धल्ल्या कुन्हु गुस्तल महाविहारयस नामसंगीति पाठ तथा स्तोत्र वाचन यानागु जुल नापं थुगु समिति पाखें बहा बहीया दैनिक यायमागु क्रियाया तथ्याडक संकलन व

“पात्र स्वयंगु” स्यनेगु यानागु जुल ।

- ५) नेपाल सरकार पाखें सरोकर पक्षनापं बिना सहलह पिकागु गुथि बिधेयेक विषयली थुगु संघपाखें कानूनी विज्ञतनापं गम्भीर सहलह याना सम्पूर्ण बहा बहियापिं नापं छलफल लिपा यलया नेपालभाषा मंका खलः, सम्पूर्ण जातीय समाज नापं सामुहीक छलफल लिपा थुगु संघया संयोजकत्वय गुथि बिधेयक बिरुद्ध संघर्ष समिति निस्वनागु जुल । नापं थुगु समितिस नेपाल भाषा मंका खलः व ज्यापु समाजया उपाध्यक्ष, ताम्राकार समाजया सचिव, खडगी समाजया कोषाध्यक्ष व प्यंगु देँ (सिकमी समाज, बाराही समाज, राजकर्णिकार समाज व शिल्पकार समाज) प्रचार प्रसार संयोजक तथा स्यस्य समाज युवा संयोजक जुया यलय नापं माइतिघर मण्डलाय विशाल जनप्रदर्शन तथा मसाल जुलुस यानागु कारणं सरकार बिधेयेक लित कायत

बाध्य जुल । नापं थुगु विरोध ज्याभ्वःस उपस्थित जुया बिज्यापिं/दिइपिं सकलसित सुभाय देछाना च्वना ।

- ६) युवा रोजगार लक्षित कार्यक्रम कथं ६ महिने चाइनिज भाषा प्रशिक्षण ज्याभ्वः यानागु जुल ।

- ७) महिला उपकमिटि, नेपाल हस्तकला महासंघ, फेल्ट एण्डोसियसनया ग्वसालय महिला पिनित फेल्ट ट्रेनिङ्ग बियागु जुल नापं थुगु प्रशिक्षण काःपि मध्ये २५ जना मयाक महिलातयत रोजगारी प्राप्त जुग जुल ।

- ८) बौद्ध विहार संघं न्ह्याका वयाच्वनागु ज्याभ्वःयात कदर यासे नेपाःदेया ल्वकं ह्वागु नापं बिश्वासिलो बैंक कुमारी बैंक पाखें थुगु संस्था पाखें न्ह्याकिगु दच्छिया ज्याभ्वःलय आर्थिक सहयोग यायेगु वचं बिया २०७६ असोज ५ गते सम्मनौता पत्रय हस्ताक्षर जुगु दु ।

बौद्ध विहार संघ, यलया ग्वसालय प्रकाशन जूगु ‘त्रिरत्न’ प्यलापौया
सफलताया कामना याना च्वना नापं
न्हूदं नेपाल सम्बत १९४० लसताय सकल नेपाःमिं पित्त
भित्तुना देछाना च्वना ।

जग्गा नाप जाँच

जग्गा खरिद बिक्रि

मालपोत सम्बन्धी सम्पूर्ण कामहरु

अद्दा अदालत सम्बन्धि सम्पूर्ण कामहरु

सम्बोधि शाक्य

बटुक भैरब, लगनखेल, ललितपुर

मो. : ९८९३५९७४७३